

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาปัญหาและแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน เขตตรวจราชการที่ 10 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยมีขอบเขตที่จะเสนอดังต่อไปนี้

1. โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน
2. การดำเนินงาน โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน
 - 2.1 ด้านผู้เรียน
 - 2.2 ด้านกระบวนการจัดการศึกษา
 - 2.3 ด้านการเรียนรู้และพัฒนา
 - 2.4 ด้านงบประมาณและทรัพยากร
3. ปัญหาการดำเนินงาน โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน
 - 3.1 ด้านผู้เรียน
 - 3.2 ด้านกระบวนการจัดการศึกษา
 - 3.3 ด้านการเรียนรู้และพัฒนา
 - 3.4 ด้านงบประมาณและทรัพยากร
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน

ความเป็นมาของโครงการ

โครงการพัฒนาโรงเรียนในทุก ๆ อำเภอทั่วประเทศ จำนวน 795 โรงเรียน ในจำนวน 795 อำเภอ โดยให้แต่ละอำเภอมิหนึ่งโรงเรียน ซึ่งนโยบายหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันนี้จะเน้นการปูพื้นฐานการเรียนรู้ให้กับเด็กตั้งแต่วัยปฐมวัยให้รู้จักการวิเคราะห์เป็น และรู้จักใช้ความคิดพิจารณาในเรื่องที่สนใจ รวมทั้งเป็นการช่วยผู้ปกครองอีกทางด้านหนึ่งด้วย กล่าวคือในบางเรื่องที่ผู้ปกครองไม่มีความรู้ความสามารถก็อาจจะไม่สามารถสอนบุตรหลานได้ก็จะได้มีกิจกรรม

เสริมสมรรถภาพ ประกอบกับในปัจจุบันโรงเรียนที่มีมาตรฐานมักรวมกันอยู่ในเขตกรุงเทพ ฯ และเมืองใหญ่ ๆ ส่วนเขตอำเภอต่าง ๆ ในต่างจังหวัดยังขาดแคลนโรงเรียนที่มีคุณภาพ อีกทั้งเด็กในชนบทมีความยากจนผู้ปกครองไม่มีความสามารถที่จะส่งให้เด็กได้เล่าเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง ดังนั้นจึงเกิดโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันขึ้น เพื่อขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางด้านวิชาการของโรงเรียนต่าง ๆ ตลอดจนเพื่อให้เยาวชนไทยที่อยู่ห่างไกลได้เติบโตด้วยความพร้อมในทุก ๆ ด้าน มีโอกาสเข้าถึงแหล่งข้อมูลความรู้และพร้อมที่จะนำพาประเทศก้าวไปสู่ความเจริญยิ่ง ๆ ต่อไป

หลักการและเหตุผล

คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบในหลักการ โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน (Lab School) เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2546 และมอบหมายให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินโครงการพัฒนาแนวคิดและหลักการ โดยมีความเชื่อที่ว่าการศึกษาจะสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ สามารถลดช่องว่างของบุคคลในสังคมได้ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนชาวไทยสามารถหลุดพ้นจากวงจรความจนซึ่งเป็นนโยบายที่สำคัญของรัฐบาล ดังนั้น โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน จึงเป็นกระบวนการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนในฝันของคนในสังคม ที่ต้องการให้เด็กและเยาวชนได้เข้าเรียนในโรงเรียนที่มีคุณภาพ และในขณะเดียวกัน โครงการนี้ก็จะช่วยทำให้ความฝันของทุกคนเป็นจริงได้ สรุปสาระสำคัญ ดังนี้

1. การคัดเลือกโรงเรียนเข้าร่วมโครงการในแต่ละอำเภอ ควรเป็นไปตามเจตนารมณ์และความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่
2. การพัฒนาปรับปรุงโรงเรียนในฝันในด้านต่าง ๆ นอกจากใช้งบประมาณแผ่นดินแล้ว ควรประสานกับภาคเอกชนและรัฐวิสาหกิจที่มีศักยภาพเพื่อเป็นเจ้าภาพหลักที่จะให้การสนับสนุนโรงเรียนแต่ละแห่งอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง โดยให้ประสานกับกระทรวงการคลังเพื่อหามาตรการทางภาษีที่เหมาะสม และสร้างแรงจูงใจให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนการดำเนินการของโรงเรียนในโครงการนี้ ต่อไป
3. ควรระดมความร่วมมือจากสถาบันอุดมศึกษา และสถาบันราชภัฏพื้นที่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนและเพิ่มพูนทักษะการปฏิบัติจริงแก่นักศึกษาเสมือนเป็นโรงเรียนสาธิตของสถาบันนั้น ๆ

แนวคิดโครงการ

พื้นฐานแนวคิดโครงการหลอมรวมจากความฝันอันสูงสุดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนพ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชนในท้องถิ่นที่ต้องการ

มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

1. การกระจายโอกาสทางการศึกษา ให้โอกาสแก่เด็กและเยาวชนไทยให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพได้มาตรฐานเทียบเคียงกับโรงเรียนชั้นนำ เป็นที่ยอมรับและศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อลดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำทางสังคม ดังนี้

ระยะแรก เริ่มจากการพัฒนาโรงเรียนในระดับอำเภอทุกอำเภอ

ระยะที่สอง พัฒนาโรงเรียนไปสู่ระดับตำบล

ระยะที่สาม ขยายเครือข่ายครอบคลุมโรงเรียนไปทุกหมู่บ้าน

2. การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน โดยการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน จัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนบนพื้นฐานความเป็นไทยและความเป็นประชาธิปไตย เป็นต้นแบบและที่เลี้ยงให้กับโรงเรียนอื่น

3. การพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีจำนวนเพียงพอ เป็นระบบเครือข่ายและเอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือในการสืบค้นข้อมูลเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกในอนาคต

4. การพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนไทย ให้เติบโตขึ้นเป็นคนที่มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต รู้จักคิดวิเคราะห์ มีความเชื่อมั่นในตนเองกล้าแสดงออกสามารถเข้าสู่เวทีการแข่งขันได้ในระดับสากล

5. การบริการจัดการทั้งระบบโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ให้มีจำนวนผู้บริหาร ครูและบุคลากรมืออาชีพอย่างเพียงพอ มีอิสระในการทำงานคล่องตัว มีการพัฒนาด้านกายภาพอย่างเหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

6. การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและชุมชนในท้องถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นแหล่งค้นคว้าวิจัยและเป็นโรงเรียนสาธิตการฝึกอบรมครูจากสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในพื้นที่

7. การวัดประเมินผล เน้นการประเมินเพื่อการพัฒนาตนเองภายในโรงเรียนและการรับรองคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาชาติ โดยการประเมินจากองค์กรทั้งภายในและภายนอก

ลักษณะโรงเรียนในฝัน

โรงเรียนในฝันมีลักษณะ ดังนี้

1. จัดการศึกษาได้คุณภาพมาตรฐาน ปฏิรูปการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น แข่งขันได้ในระดับสากล ผู้เรียนมีคุณภาพมาตรฐานชาติ

สามารถพัฒนาสู่มาตรฐานสากลพื้นฐานความเป็นไทย จัดบรรยากาศการเรียนรู้เอื้อต่อการพัฒนา
ศักยภาพผู้เรียน และมีความเป็นประชาธิปไตย

2. เป็นตัวอย่างการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับอำเภอที่มีคุณภาพมาตรฐาน
เทียบเคียงกับโรงเรียนชั้นนำ เป็นที่ยอมรับศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนที่เน้น
การมีส่วนร่วม

3. มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ บริหารคุณภาพทั้งระบบ มีความคล่องตัว
รวดเร็ว ทันสมัย มีผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษามีอาชีพและมีจำนวนเพียงพอ

4. มีความเข้มแข็งทางวิชาการ สามารถเป็นต้นแบบ เป็นแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนช่วยเหลือ
พัฒนาชุมชน และเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา และชุมชนเข้มแข็ง

5. มีเครือข่ายการสนับสนุน มีกระบวนการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นแหล่ง
ทดลองสาธิต และฝึกอบรมครูของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และการมีส่วนร่วมของ
ภาคเอกชน

6. สื่อและเทคโนโลยีทันสมัยเพียงพอ เป็นระบบเครือข่ายและเอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกัน

7. เป็นต้นแบบให้กับโรงเรียนอื่น ๆ นำนวัตกรรมทางการศึกษาที่ทันสมัยไปพัฒนา
โรงเรียนให้มีคุณภาพมาตรฐาน ลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนได้มาตรฐานและเหมาะสมต่อ
การพัฒนาคุณภาพชีวิต

เป้าหมาย

โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
คัดเลือกอำเภอละ 1 โรงเรียน จำนวน 795 อำเภอ 81 จังหวัด และ 45 เขต ในกรุงเทพมหานคร ได้
921 โรงเรียน และเริ่มนำสู่การปฏิบัติ 1 ตุลาคม 2546 โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน
จะพัฒนาทุกโรงเรียนให้เต็มรูปแบบภายใน 3 ปี

วิธีดำเนินงาน

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นรับผิดชอบดำเนินการ
ระดมความคิดกำหนดแนวคิดพื้นฐานของโครงการ เตรียมการนำไปสู่การปฏิบัติทำความเข้าใจกับ
ทุกส่วนของสังคมในเขตอำเภอที่ดำเนินโครงการว่าโรงเรียนนั้นมีปัญหาด้านใดบ้าง ควรพัฒนา
อย่างไร

1. การคัดเลือกโรงเรียน โดยมีเกณฑ์ที่ชัดเจน การคัดเลือกให้ชุมชนร่วมคัดเลือกด้วย
เพื่อที่จะพัฒนาให้ตรงกับสิ่งที่ชุมชนต้องการ เริ่มดำเนินการเดือนพฤษภาคม 2546 คัดเลือกอำเภอ
ละหนึ่งโรงเรียนจากโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา
แห่งชาติ

2. จัดทำแผนพัฒนาผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ได้มาตรฐานในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนในฝันบรรลุตามเป้าหมายและทันตามกำหนดเวลา

3. จัดทำแผนการทำการประชาสัมพันธ์โครงการ จัดทำข้อมูลเพื่อแถลงข่าวและเอกสารเผยแพร่โครงการสู่สาธารณชนให้มีความเข้าใจและเห็นภาพโครงการชัดเจนตามข้อเท็จจริง ที่ถูกต้องเพื่อสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและสื่อให้ภาคเอกชนรับรู้ ตอบรับและเข้ามาสนับสนุน

4. กำหนดรูปแบบโครงสร้างการบริหารจัดการที่มีความคล่องตัว ให้การบริหารสถานศึกษามีความเข้มแข็งทางวิชาการ ความสัมพันธ์ในการพัฒนาระหว่างผู้บริหาร ครู ผู้เรียน และชุมชนและผู้สนับสนุน

5. การระดมทรัพยากรจากท้องถิ่นและการจัดหาผู้อุปถัมภ์ จัดทำแผนในการสนับสนุน และเป็นพี่เลี้ยงของโรงเรียนชั้นนำ มหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน ทั้งในส่วนภูมิภาคที่ใกล้เคียงกับโรงเรียนในฝันและจากส่วนกลาง

6. วางระบบ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เพื่อการเรียนรู้ ของโรงเรียนในฝันสามารถเชื่อมโยงถึงกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และพัฒนาาร่วมกัน ต้องออกแบบให้เด็กใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด

7. กำหนดวิธีการกำกับ ติดตามและประเมินผลเชิงวิจัยเพื่อพัฒนา ที่มีหลักเกณฑ์ชัดเจน มีคณะกรรมการกำกับ ติดตามประเมินผลโครงการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

แผนหลักโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 ข) ได้กำหนดแผนหลักในการบริหารโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน ดังนี้

1. ทิศทางและภาพความสำเร็จ คือ พลิกระบบการศึกษา หยุดวงจรความยากจน
2. วิสัยทัศน์ คือ สร้างโอกาสให้เด็กไทย
3. พันธกิจ คือ สร้างโรงเรียนขั้นดีให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต คิดวิเคราะห์ มีความสามารถด้านเทคโนโลยี มีคุณธรรม รักวัฒนธรรมไทยและมั่นใจในตนเอง

กลยุทธ์การดำเนินงาน

1. สร้างพลังขับเคลื่อนให้โรงเรียนมีระบบการบริหารจัดการที่ดี คล่องตัว มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้นักเรียนพัฒนาศักยภาพ มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของสังคม
2. พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ความสามารถ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และทักษะการดำรงชีวิตได้ตามศักยภาพ

3. สร้างเสริมศักยภาพบุคลากรทุกระดับให้มีทักษะวิชาชีพสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา

4. เพิ่มสมรรถนะของโรงเรียนในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสื่อสารเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้และบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

5. ระดมสรรพกำลัง สร้างระบบเครือข่ายอุปถัมภ์การศึกษาที่เข้มแข็ง อันเกิดจากพลังการมีส่วนร่วมของชุมชน

เพื่อให้การดำเนินงานตามกลยุทธ์ที่กำหนดไว้บรรลุวิสัยทัศน์และพันธกิจตามเจตนารมณ์ของโรงเรียนในฝัน ได้นำแนวคิดในการกำหนดผลสำเร็จอย่างสมดุลรอบด้าน (Balance Scorecard) มากำหนดมุมมองที่เกี่ยวข้องกับผลสำเร็จของการดำเนินงาน 4 ด้านคือ 1) มุมมองด้านนักเรียน (Student Perspective) เป็นการพิจารณาความต้องการของผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคุณลักษณะของนักเรียนที่คาดหวัง 2) มุมมองด้านกระบวนการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน (Internal People Perspective) เป็นการพิจารณาผลสำเร็จและแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพคุณภาพของกระบวนการบริหารจัดการและการจัดหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอน 3) มุมมองด้านการเรียนรู้และการพัฒนา (Learning and Growth Perspective) เป็นการพิจารณาปัจจัยที่ใช้ขับเคลื่อนให้นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณภาพตามที่คาดหวัง 4) มุมมองด้านงบประมาณและทรัพยากร (Budget and Resource Perspective) เป็นการพิจารณาปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จในด้านงบประมาณและทรัพยากร โดยคำนึงถึงแหล่งสนับสนุน อัตรากำลัง ค่าใช้จ่าย ประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรและงบประมาณ

เพื่อให้การดำเนินงานตามแนวคิดมีผลเป็นรูปธรรมจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์เพื่อการพัฒนา ดังนี้

ด้านนักเรียน 1) นักเรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ กิดวิเคราะห์ มีทักษะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ มีนิสัยใฝ่รู้ เรียน มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ 2) มีทักษะในการดำรงชีวิต มีคุณธรรม มั่นใจในตนเอง และกล้าแสดงออก 3) มีความเป็นไทย มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณีศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านกระบวนการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน 1) พัฒนาโรงเรียนเป็นโรงเรียนธรรมาภิบาล มีระบบการบริหารจัดการที่ดี มีบรรยากาศและวัฒนธรรมการปฏิบัติงานแบบกัลยาณมิตร ผนึกพลังสร้างสรรค์และร่วมรับผิดชอบ มีเอกลักษณ์โดดเด่น โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนา 2) สร้างโอกาสและดูแล ช่วยเหลือนักเรียน ให้บริการทางการศึกษาให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย ดูแล ช่วยเหลือ ส่งเสริมนักเรียนตามศักยภาพอย่างทั่วถึง 3) บูรณาการกระบวนการ

เรียนรู้ พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เน้นการบูรณาการเรียนรู้อยู่และ การดำเนินชีวิต 4) ประกันคุณภาพ โรงเรียนเพิ่มระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาสูงขึ้นเป็นที่ ยอมรับของชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง

ด้านการเรียนรู้และการพัฒนา 1) มีความเป็นมืออาชีพ ครู ผู้บริหาร กรรมการสถานศึกษา มีความรู้และจิตวิญญาณในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และผู้เกี่ยวข้อง มีความรู้ความสามารถ และ จิตวิญญาณในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2) E-School โรงเรียนเพิ่มศักยภาพในการใช้เทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ด้านงบประมาณและทรัพยากร 1) โรงเรียนมีระบบภาคีเครือข่าย ผู้เชี่ยวชาญ พี่เลี้ยง ศึกษาในเทศก์ โรงเรียนต้นแบบ ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพ การศึกษา 2) มีทรัพยากรที่เหมาะสมใช้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล พัฒนาสิ่งแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ และใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า

การดำเนินงานโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน

กำหนดแผนการดำเนินงานโครงการ “หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน” โดยการนำ กลยุทธ์หลักและกลยุทธ์เริ่มในการขับเคลื่อนการพัฒนามากำหนดเป็น 5 แผนงาน ในแต่ละ แผนงานมีคุณลักษณะของผลผลิตที่คาดหวังอย่างชัดเจน เพื่อให้โรงเรียนได้ศึกษาวิเคราะห์และ นำไปสู่การปฏิบัติ นำไปพัฒนา ปรับใช้ตามบริบทของแต่ละโรงเรียน ดังนี้ (สพฐ., 2546 ข, หน้า 23)

1. แผนพัฒนาระบบบริหารและการจัดการ มุ่งเน้นให้โรงเรียนมีแผนกลยุทธ์และ แผนปฏิบัติการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมและการยอมรับของผู้เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับเจตนารมณ์ และทิศทางของโรงเรียนในฝัน มีโครงสร้างการบริหารงานที่ดี มีระบบการวางแผน กำกับ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานที่เน้นการปรับปรุงพัฒนาอย่างสมดุลรอบด้าน สามารถให้บริการ ทางการศึกษาได้ครอบคลุมทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย มีระบบประกันคุณภาพที่เข้มแข็งเป็นส่วนหนึ่ง ของการบริหารจัดการ ใช้ระบบเทียบเคียงมาตรฐานเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน พัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เข้มแข็ง มีผลงานที่แสดงพัฒนาการด้านคุณภาพนักเรียนและ เอกลักษณ์โดดเด่นเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องและสาธารณชน

2. แผนพัฒนาคุณภาพนักเรียนและกระบวนการจัดการเรียนรู้ มุ่งพัฒนาให้นักเรียน ทุกคนอ่านและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ใช้ภาษาไทยสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพิ่มพูน ทักษะการใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อการสื่อสารและการค้นคว้า สามารถใช้คอมพิวเตอร์และ เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ มีความสามารถคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ ได้รับการเสริมสร้าง

ทักษะการดำรงชีวิตที่ดี มีความสามารถในการบริหารจัดการ สร้างงาน สร้างอาชีพ มีรายได้ระหว่างเรียน กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมกาลเทศะ อนุรักษ์สืบสานศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยโรงเรียนมีหลักสูตรที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นสอดคล้องความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน พัฒนาแหล่งเรียนรู้ ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการ สื่อ นวัตกรรมที่ทันสมัย ที่เพียงพอ เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

3. แผนพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา พัฒนาผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นมืออาชีพ มีทักษะการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร พัฒนาการประกันคุณภาพการศึกษา จัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการ ได้รับการอบรมและพัฒนา และมีต้นแบบ ระบบพี่เลี้ยง ผู้เชี่ยวชาญ ให้คำปรึกษาเพื่อพัฒนาโรงเรียนไปสู่โรงเรียนในฝัน

4. แผนพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โรงเรียนมีและใช้ระบบเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการ มีศูนย์การเรียนรู้ที่ครบถ้วน สมบูรณ์ ครูใช้สื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพและเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน

5. แผนพัฒนาระบบภาคีเครือข่ายอุปถัมภ์และทรัพยากรทางการศึกษา โรงเรียนมีภาคีเครือข่ายอุปถัมภ์ โรงเรียนต้นแบบ พี่เลี้ยง ผู้เชี่ยวชาญและศึกษานิเทศก์มีส่วนร่วมในการพัฒนาและกำหนดแนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้และการบริหารจัดการ

หลักการดำเนินงาน

โรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันดำเนินการจัดการศึกษาบนพื้นฐานศักยภาพของโรงเรียนและชุมชน โดยเน้นการบริหารจัดการโรงเรียนที่ดีโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานการพัฒนา เน้นการมีส่วนร่วม บนพื้นฐานการประสานงานที่มีเอกภาพ ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนมีส่วนสำคัญในการริเริ่มปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานบรรลุตามเจตนารมณ์ พันธกิจ วิสัยทัศน์ กลยุทธ์ วัตถุประสงค์ของแผนงานหลักเป็นทิศทางในการดำเนินงาน

แนวทางการดำเนินการของโรงเรียน มีขั้นตอนดังนี้

1. จัดโครงสร้าง กำหนดผู้รับผิดชอบ บทบาทหน้าที่และภารกิจ
2. ศึกษา วิเคราะห์ แผนหลัก การดำเนินงาน โครงการ เอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ

โรงเรียนในฝัน

3. ปรับแผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับเจตนารมณ์ วิสัยทัศน์ พันธกิจและกลยุทธ์ของโรงเรียนในฝัน

4. สร้างความเข้าใจและแนวทางในการดำเนินงาน ให้แก่คณะครู นักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา บุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

5. ประสานการดำเนินงานกับหน่วยงาน องค์กร ชุมชน ท้องถิ่น เครือข่ายอุปถัมภ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของโรงเรียน

6. กำกับ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ แก่ผู้เกี่ยวข้อง

7. ประชาสัมพันธ์และรายงานผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

เมื่อศึกษาและวิเคราะห์กรอบกลยุทธ์โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน ซึ่งได้กำหนดวัตถุประสงค์ ตัวชี้วัด เป้าหมายและกลยุทธ์ไว้เรียบร้อยแล้ว โรงเรียนวางแผนและจัดทำแผนดำเนินงานโดยกำหนดโครงการ/ กิจกรรม วัตถุประสงค์ เป้าหมายและระยะเวลาในการพัฒนาที่ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักการดำเนินงาน เจตนารมณ์ วิสัยทัศน์ พันธกิจ และกลยุทธ์ของโรงเรียนในฝัน ซึ่งแยกตามการกำหนดผลสำเร็จอย่างสมดุลรอบด้าน (Balance Scorecard) 4 ด้าน (ฉัตรนภา พรหมมา, 2548, หน้า 9-19) อธิบายว่า Balance Scorecard (BSC) เป็นระบบการบริหารกลยุทธ์ที่องค์กรธุรกิจใช้เพื่อความอยู่รอดและเจริญเติบโตในยุคสารสนเทศ มุ่งเพื่อการบูรณาการแผนเชิงกลยุทธ์ เป้าหมายและทรัพยากร การผสมผสานกันระหว่างแรงผลักดันให้แข่งขันได้ในอนาคตกับระบบการวัด ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า Balance Scorecard (BSC) ระบบการวัดมีทั้งตัวบ่งชี้ด้านการเงินและตัวชี้วัดได้มาจากวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ขององค์กร Balance Scorecard (BSC) ที่ เป็นความสมดุลของมิติ 4 ด้าน คือ 1) มิติด้านการเงิน ลูกค้า 2) กระบวนการคุณภาพภายใน 3) การเรียนรู้ 4) การเติบโตขององค์กร องค์กรทางการศึกษาซึ่งมีวัฒนธรรมองค์กร และบริบทที่มีความเฉพาะหลากหลายแตกต่างกันไปตามปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจขององค์กร สามารถนำ Balance Scorecard มาปรับใช้ได้โดยเฉพาะการใช้เป็นกระบวนการเริ่มต้นในการกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จที่ครอบคลุมการวัดในหลายด้านที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมายวิสัยทัศน์ขององค์กรอย่างเป็นระบบ

ด้านนักเรียน

1. นักเรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ คิดวิเคราะห์

โรงเรียนในฝันมุ่งพัฒนานักเรียนให้มีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ มีนิสัยใฝ่รู้เรียนเป็น มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ การพัฒนานักเรียนให้มีความสามารถด้านการคิดเป็นเรื่องสำคัญเพราะการคิดกำหนดความเป็นตัวเรา การคิดเป็นพื้นฐานของสติปัญญาและความเข้าใจ เป็นฐานของการตัดสินใจ นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญต่าง ๆ ในโลกและการคิดสร้างความสามารถในการแข่งขันในสังคมแห่งความรู้ ซึ่งการคิดมีกำหนดไว้ในแหล่งอ้างอิงต่าง ๆ ดังนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 “เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดมีเหตุผลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์”

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 “ให้พัฒนารอบด้าน ปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้เป็นการปฏิบัติในสภาพที่เป็นจริง รู้จักวิเคราะห์และแก้ปัญหาตนเอง”

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 “จัดกระบวนการเรียนรู้โดยฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และประยุกต์ความรู้มาใช้ป้องกันและแก้ปัญหา”

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 “การจัดการศึกษา มุ่งเน้นความสำคัญทั้งด้านความรู้ ความคิด สถานศึกษาจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการฝึกทักษะ กระบวนการคิด ฝึกปฏิบัติให้ คิดเป็น ทำเป็น จุดหมายของหลักสูตรเน้นให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ปรับวิธีคิด มีทักษะการคิดการสร้างปัญญา” (สพฐ., 2548 ข, หน้า 3-4)

แนวทางการส่งเสริมความสามารถการคิด

การคิดเป็นกระบวนการ ไม่ใช่เนื้อหา การปลูกฝังให้นักเรียนมีความสามารถในการคิด จึงจำเป็นต้องใช้แนวทางและวิธีการที่หลากหลายส่งเสริมกัน มีดังนี้ 1) ส่งเสริมตั้งแต่อยู่ในครรภ์ให้ได้รับปัจจัยเอื้อต่ออวัยวะที่ใช้ในการคิด เช่น อาหาร น้ำ อากาศ คนตรี เป็นต้น 2) จัดสภาพแวดล้อม (บุคคล) ที่ส่งเสริมการคิดของเด็กทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน เช่น บรรยากาศที่เอื้อต่อการใช้คำถาม 3) ใช้ชุดฝึกโดยเฉพาะ 4) จัดสอนเป็นรายวิชาหรือเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา 5) จัดเป็นหลักสูตรระยะสั้น 6) บูรณาการทักษะการคิดเข้าไปในการสอนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ 7) ใช้รูปแบบการสอนที่นักวิชาการคิดขึ้น โดยมีทฤษฎีหรือหลักการเกี่ยวกับการคิดรองรับ มีกระบวนการในการดำเนินการสอน แล้วได้ผลตามวัตถุประสงค์ 8) ใช้เทคนิคที่ส่งเสริมการคิด เช่น เทคนิคการใช้คำถาม (สพฐ., 2548 ข, หน้า 17-18)

เทคนิคการพัฒนาความสามารถการคิด

การคิดอย่างมีประสิทธิภาพมิใช่เกิดขึ้นได้เองตามกาลเวลา แต่ต้องอาศัยเทคนิควิธีที่ทำให้เกิดการคิด ผลของการคิดจะแสดงออกมาทางการพูด การเขียนหรือทำทางที่สามารถสื่อสารให้ผู้อื่นรับรู้ การพัฒนาความสามารถการคิดจึงควรใช้เทคนิคต่าง ๆ เข้ามาช่วย มีเทคนิคที่น่าสนใจคือ 1) เทคนิคหมวก 6 ใบ เป็นวิธีการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้สีของหมวกเป็นสัญลักษณ์แทนการคิดที่แตกต่างกัน เป็นแนวคิดของ เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน (Edward De Bono) 2) เทคนิคการใช้คำถาม คำถามเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการแสวงหาข้อมูลหรือแปลความข้อมูล เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นและช่วยให้เกิดความคิด 3) เทคนิคการใช้ผังกราฟิก เป็นวิธีการที่มี

ประสิทธิภาพที่จะช่วยให้นักเรียนมองเห็นว่าความคิดย่อยของแต่ละส่วนมีความเชื่อมโยงกัน เป็นเรื่องใหญ่อย่างไร และยังช่วยให้นักเรียนเชื่อมโยงความคิดอีกด้วย มีหลายรูปแบบ เช่น ผังมโนทัศน์ ผังความคิด ผังขั้นบันได ผังวงจรหรือวัฏจักร ผังแสดงความสัมพันธ์ ผังกำแพงปลา 4) เทคนิคการใช้รูปภาพ เป็นการฝึกให้นักเรียนคิดโดยใช้ทักษะการสังเกต การพิจารณา ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนสามารถมองภาพได้ชัดเจน 5) เทคนิคของ Chenfeld เป็นวิธีฝึกการคิดโดยใช้คำถามกระตุ้นให้เกิดการขยายขอบเขตการคิด สร้างจินตนาการและถ่ายทอดความคิดออกมาในลักษณะการพูดหรือการเขียน 6) เทคนิคการใช้นิทานหรือเรื่องเล่า จะช่วยกระตุ้นให้เกิดความคิดที่หลากหลาย 7) เทคนิคการใช้สถานการณ์หรือปัญหา เป็นการฝึกให้นักเรียนคิดและสร้างทางเลือกที่หลากหลาย (สพฐ., 2548 ข, หน้า 86-112) ผลการวิจัยของนักวิชาการไทย เรื่อง ผลการใช้กระบวนการพัฒนาความคิดของเอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน (Edward De Bono) ในการสอนวรรณคดีไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่าการที่ผู้เรียนได้ฝึกอ่าน ฝึกตอบคำถามและฝึกคิดโดยวิธีหวนทวนความคิด 6 ใบอยู่เสมอย่อมเป็นผลให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการอ่านของตนให้ดีขึ้นไปในตัวเพราะคิดว่าจะทำอย่างไรจึงจะสามารถตอบคำถามได้และสรุปเรื่องราวที่อ่านรวมทั้งฝึกคิดในระดับที่สูงขึ้นคือการคิดวิเคราะห์ (บุญทิพา สิริขยานุกูล, 2546, หน้า 500-504)

การพัฒนาความสามารถการคิดที่บูรณาการในการจัดการเรียนรู้ มุ่งเน้น 4 ด้าน ดังนี้

1. การคิดวิเคราะห์ หมายถึง การแยกแยะข้อมูลหรือส่วนประกอบของส่วนย่อยและตรวจสอบหรือจัดโครงสร้างหาความสำคัญขององค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้ได้ความรู้ความเข้าใจหาเหตุและผลของสิ่งที่เกิดขึ้น ใช้แก้ปัญหา ใช้ประเมินค่า ตัดสินใจและใช้สร้างสรรค์สิ่งใหม่ มีองค์ประกอบสำคัญดังนี้ 1) การตีความ ความเข้าใจและให้เหตุผล เพื่อแปลความ 2) การมีความรู้ความเข้าใจ 3) การช่างสังเกต สงสัย ช่างถาม 4) การหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ค้นหาคำตอบได้ว่าอะไรคือสาเหตุ พฤติกรรมบ่งชี้ความสามารถการคิดคือ สามารถแยกแยะ แจกแจงรายละเอียด ตรวจสอบ และนำเสนอข้อมูลให้เข้าใจได้ง่าย
2. การคิดสังเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการคิดที่ดึงองค์ประกอบต่าง ๆ มาหลอมรวมกันภายใต้โครงสร้างใหม่อย่างเหมาะสม ตรงตามวัตถุประสงค์ เป็นการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเพื่อสรุปความสัมพันธ์ของข้อมูลย่อย ๆ เป็นหลักการหรือแนวคิดใหม่ที่มีคุณค่าและคุณภาพสูงกว่าเดิม คนที่มีความคิดสังเคราะห์จะทำให้เข้าใจและเห็นภาพรวมของสิ่งใด ๆ ได้ดีประเภทของการคิดสังเคราะห์มีดังนี้ 1) การคิดสังเคราะห์เพื่อสร้างสิ่งใหม่ 2) การคิดสังเคราะห์เพื่อสร้างแนวคิดใหม่เป็นการพัฒนาและคิดค้นแนวคิดใหม่ พฤติกรรมที่บ่งชี้ความสามารถด้านการคิดคือ สามารถวิเคราะห์ส่วนประกอบหรือข้อมูลที่ต้องการ กำหนดวัตถุประสงค์ขอบข่ายของสิ่งใหม่ที่ต้องการสร้าง เลือก

และจัดกลุ่มข้อมูลที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ สังเคราะห์กรอบแนวคิด ตามวัตถุประสงค์สร้างสิ่งใหม่และนำไปใช้ประโยชน์ได้

3. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง การพิจารณาใคร่ครวญด้วยเหตุผลอย่างรอบครอบ โดยอาศัยหลักฐานข้อสรุปที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ การคิดอย่างมีวิจารณญาณจะเริ่มจากสถานการณ์ที่ยุ้งยาก ซับซ้อน และจบลงด้วยสถานการณ์ที่มีการพิจารณาใคร่ครวญด้วยเหตุผลว่าสิ่งใดมีความสำคัญเป็นสิ่งที่จำเป็นก่อนจะตัดสินใจเชื่อหรือปฏิบัติ มีองค์ประกอบสำคัญดังนี้ 1) การแยกความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริงกับข้อคิดเห็น 2) การพิจารณาประเด็นปัญหา 3) การพิจารณาข้ออ้างหรือข้อโต้แย้งที่คลุมเครือ 4) การพิจารณาข้อมูลที่แสดงถึงความมีอคติ ความลำเอียงและการโฆษณาชวนเชื่อ 5) การแยกสิ่งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับข้อมูลหรือความคิดเห็น 6) การพิจารณาเหตุผลที่ผิดหรือไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องอื่น 7) การสรุปข้อความจากข้อมูลที่มีอยู่ พฤติกรรมที่บ่งชี้ความสามารถด้านการคิดคือ สามารถกำหนดเป้าหมายการคิดได้ถูกทาง ระบุประเด็นในการคิดได้อย่างชัดเจน ประมวลข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล พิจารณาข้อมูลและเสนอคำตอบหรือทางเลือกที่สมเหตุสมผลได้ และเลือกทางเลือกหรือลงความเห็นในประเด็นที่คิดได้

4. การคิดสร้างสรรค์ หมายถึง การขยายเขตความคิดออกไปจากกรอบความคิดที่มีอยู่สู่ความคิดใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนเพื่อค้นหาคำตอบหรือวิธีการแก้ไขที่ดีที่สุดให้กับปัญหาที่เกิดขึ้น มีองค์ประกอบสำคัญดังนี้ 1) คิดคล่องแคล่ว คิดหาคำตอบได้เร็ว 2) คิดยืดหยุ่น คิดได้หลายทาง 3) คิดริเริ่ม คิดแปลกใหม่ แตกต่างจากคนอื่น 4) คิดรอบคอบละเอียดลออ พฤติกรรมที่บ่งชี้ความสามารถด้านการคิด คือ กำหนดขอบเขตปัญหาได้ชัดเจน ใช้จินตนาการ พิจารณาปัญหาเพื่อแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ คิดเลือกแนวทางหรือวิธีแก้ปัญหาย่างมียุทธศาสตร์ และประเมินทางเลือกอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแยกแยะ คัดเลือกความคิดที่ดีและเหมาะสม (สพฐ., 2548 ข, หน้า 51-82)

พรณี เกษกมล (2546, หน้า 18) ให้แนวคิดที่ว่า แนวโน้มของการจัดการศึกษาเปลี่ยนไป เราเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ที่แตกต่างกันไปตามศักยภาพของผู้เรียนแต่ละบุคคล เราเชื่อว่าผู้เรียนมีความสามารถที่จะสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองโดยผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดกระบวนการคิด ทุกคนจะเรียนรู้เรื่องเดียวกันด้วยวิธีการที่ต่างกัน ในช่วงเวลาที่ต่างกันซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจการศึกษาให้ความสนใจและเป็นแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

สมจิต สวชนไพบูลย์ และคณะ (2546, หน้า 465-466) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองทั้งด้าน

กระบวนการคิด การจัดการ ทักษะในการแสวงหาความรู้และคุณลักษณะทางวิทยาศาสตร์ด้วยการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิด การปฏิบัติ และการแสดงออกตามศักยภาพของผู้เรียนภายใต้บรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นอิสระ

สมบัติ กาญจนรักพงศ์ (2547, หน้า 508) สรุปทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างความรู้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างความรู้เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้ ที่มีความเชื่อว่า นักเรียนแต่ละคนมีพื้นฐานความรู้เดิมเป็นโครงสร้างทางปัญญาอยู่แล้ว ครูไม่สามารถปรับโครงสร้างทางปัญญาของนักเรียนได้ นักเรียนเองเท่านั้นที่จะปรับโครงสร้างทางปัญญาใหม่ได้ เมื่อได้รับประสบการณ์ใหม่ นักเรียนสามารถเชื่อมโยงเข้ากับความรู้เดิม ถ้าความรู้เดิมเข้ากับประสบการณ์ใหม่ไม่ได้ นักเรียนจะปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญาโดยสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นได้เอง ครูเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก เป็นผู้ถาม กระตุ้นให้นักเรียนคิดและเชื่อมโยงความรู้เอง นักเรียนจะเกิดการเรียนรู้แบบมีความหมาย การเรียนรู้ตามทฤษฎีนี้ คือ ความคิดรวบยอด นั่นเอง

นริศว์ ปารมย์ (2548, หน้า 496) วิจัยเรื่องการพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นมัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนในอนาคต นักเรียนและครู ได้กำหนดว่ามีความต้องการในการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนมากขึ้น ครูให้การยอมรับและสนองตอบความต้องการของนักเรียนมากขึ้น ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้อง การวางแผนการสอน การเสนอความต้องการ การค้นคว้าหาข้อมูลที่ต้องการเรียน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ปรับบทบาทของนักเรียน ครูและผู้บริหาร

แพรวพรรณ พิเศษ (2548, หน้า 74) วิจัยเรื่องโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้อย่างมีความสุขของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงต่อการเรียนรู้อย่างมีความสุขมากที่สุดคือ ลักษณะครู รองลงมาคือ การเรียนการสอน ลักษณะนักเรียน ลักษณะผู้ปกครองและลักษณะเพื่อนในกลุ่ม ดังนั้น ครู พ่อแม่ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข ดังนี้ 1) ครู ควรสนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนเห็นคุณค่าในตนเอง ยกย่องชมเชย ให้กำลังใจและเป็นที่ปรึกษา จริงใจ รับฟังความคิดเห็นของนักเรียน สุภาพอ่อนโยน มีความยุติธรรม มีเหตุผล 2) พ่อแม่ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องรักเอาใจใส่นักเรียน สนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนตามความถนัดและ ตามความสนใจ เข้าใจศักยภาพนักเรียน ดูแลช่วยเหลือและเป็นที่กำลังใจ

เกี่ยวกับนักเรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ทิศวิเคราะห์ สรุปได้ว่า ในการจัดการเรียนการสอนในอนาคต ความต้องการในการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนมากขึ้น การปรับบทบาทของนักเรียน ครูและ ผู้บริหาร เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิด

ที่บูรณาการ ผักกาดปลั้วให้ คิดเป็น ทำเป็น โดยการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะทำให้เกิดการพัฒนาด้านการคิดอย่างอิสระ ซึ่งผลของการคิดจะแสดงออกมาทางการพูด การเขียน หรือท่าทางที่สามารถสื่อสารให้ผู้อื่นรับรู้ นักเรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองโดยผ่าน ประสบการณ์ต่าง ๆ การพัฒนาความสามารถการคิดในการจัดการเรียนรู้

2. มีทักษะในการดำรงชีวิตมีใจในตนเอง

วิชาชีวิต เป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคม รวมทั้งการพัฒนาสุขภาพ บุคลิกภาพ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการเสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิตในการจัดการดูแลช่วยเหลือตนเอง การมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงาม รักบ้านเกิด สืบสานศิลป ประเพณีวัฒนธรรม รักการออกกำลังกาย หลีกเลียงยาเสพติด รวมทั้งได้แสดงออกทางด้านดนตรี กีฬาตามความถนัดและความสนใจ (สพฐ., 2547 ก, หน้า 76-77) ซึ่งเป้าหมายการจัดการศึกษา ต้องเสริมสร้างนักเรียนได้เป็นผู้แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิตมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์และนำข้อมูลสารสนเทศมาสร้างองค์ความรู้อย่างมีคุณธรรมและเป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคมประเทศชาติและสังคมโลก

ภาพความสำเร็จการเสริมสร้างทักษะดำรงชีวิต โรงเรียนในพื้นที่เพื่อให้ผลผลิต คือตัว นักเรียนมีทักษะการดำรงชีวิต 4 ด้าน คือ 1) ด้านการจัดการดูแลช่วยเหลือตนเอง 2) ด้านการเรียนรู้ 3) ด้านสังคม 4) ด้านการจัดการสร้างงานอาชีพ (สพฐ., 2548 ก, หน้า 4-9) อย่างไรก็ตามจำเป็นต้อง พัฒนามาจากทักษะชีวิตพื้นฐาน 7 ประการดังนี้ 1) การรู้จักตัวเอง 2) การคิด การตัดสินใจและ การแก้ปัญหา 3) การแสวงหาข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ 4) การปรับตัว 5) การสื่อสารและสร้าง สัมพันธภาพ 6) การวางแผนและการจัดการ 7) การทำงานเป็นทีม

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545, หน้า 149) กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม ที่พึงประสงค์ของผู้เรียนสามารถสร้างเสริมและพัฒนาได้โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อให้ ผู้เรียนได้คิด วิจัยและซึมซับสิ่งที่ได้เผชิญพบเห็น ปฏิสัมพันธ์ เกิดเป็นความรู้สึกลึกซึ้งคิดเจตคติ หรือแนวคิดแนวปฏิบัติ

บรรชร กล้าหาญ (2547, หน้า 126) ให้แนวคิดว่า มนุษย์ทุกคนมีความต้องการ ในการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาตนเอง เพื่อให้เป็นที่ยอมรับจากสังคมหรือหมู่คณะหากได้รับการ สนับสนุนส่งเสริมอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็น รากฐานสำคัญของการพัฒนาคนและสร้างความเข้มแข็งของสังคมส่วนรวม ทั้งนี้การสร้างพฤติกรรม จริยธรรมที่ถาวรให้แก่บุคคลจะสามารถเกิดขึ้นได้โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลมีการวิเคราะห์ตนเอง ทั้งเป้าหมายอนาคต จุดอ่อนจุดแข็งของตนเอง ได้แสดงความต้องการในการพัฒนาตนเองอย่างอิสระ มีการเรียนรู้ในการวางแผนเพื่อการพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบ มีการสนับสนุนให้เกิดวินัย

ในการปฏิบัติ และการควบคุมตรวจสอบผู้ปฏิบัติและกลุ่มเพื่อน ตลอดจนการเสริมแรงหรือกำลังใจ ในการปฏิบัติระหว่างกันจากเพื่อนคู่สัญญาที่เข้าใจ จากเพื่อนในชั้นเรียนและจากครูผู้สอนภายใต้ บรรยากาศแห่งความเป็นกัลยาณมิตร

จาริก ประจันพล และอภิวันท์ บัณฑิตศักดิ์ (2547, หน้า 219-220) ได้ให้ข้อเสนอแนะจาก ผลการประเมิน โครงการเข้าค่ายคุณธรรมนำชีวิตดี เก่ง สุข ว่าการแก้ไขพฤติกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรม ไม่เหมือนกับการแก้ปัญหาด้านอื่น เช่น การเรียนการสอนที่แก้ครั้งเดียวได้ผลก็ถือว่า สำเร็จแล้ว การแก้ไขพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมจะต้องดำเนินการไปตลอดเพราะเมื่อนักเรียนเข้ามาอยู่ในสังคมก็จะมีสิ่งยั่วยุต่าง ๆ เข้ามาเสมอโดยเฉพาะในสมัยปัจจุบันที่การสื่อสาร ไร้พรมแดน เมื่อนักเรียนอยู่ในสังคมก็จะถูกชักจูงให้หลงไหลในสิ่งยั่วยุต่าง ๆ โรงเรียนจึงควร จัดกิจกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ เช่น การนิมนต์พระมาเทศนาในโรงเรียน การสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในการอบรมหน้าเสาธงตอนเช้า การนำนักเรียนไปปฏิบัติธรรมในวันสำคัญต่าง ๆ หรือ การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมของครูในการสอนทุกชั่วโมงเรียน

การมีทักษะในการดำรงชีวิตมั่นคงในตนเอง สรุปได้ว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงต่อ การเรียนรู้อย่างมีความสุขมากที่สุดคือ ลักษณะครู ครูควรสนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนเห็นคุณค่า ในตนเอง พ่อแม่ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้อง รักเอาใจใส่นักเรียน สนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนได้ เรียนตามความถนัดและตามความสนใจ มีวิชาชีพที่เป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคม พัฒนา สุขภาพ บุคลิกภาพ เสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิตในด้านการจัดการดูแลช่วยเหลือตนเอง มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดี มนุษย์ทุกคนมีความต้องการ ในการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาตนเอง เพื่อให้เป็นที่ยอมรับจากสังคมหรือหมู่คณะ การพัฒนา ด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนและสร้างความเข้มแข็งของสังคม โรงเรียนจึงควรจัดกิจกรรมส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง นักเรียนเป็นผู้แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ตลอดชีวิต สร้างองค์ความรู้อย่างมีคุณธรรมและเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และต่อสังคม

3. มีความเป็นไทย

กรมสามัญศึกษา (2545 ข, หน้า 44) เสนอแนวคิดปรัชญาหลักที่จะเป็นแก่นของ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มี 2 ประการ คือ 1) ยึดแนวคิด “คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา” 2) การยึดหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นพื้นฐาน ในการพัฒนาทุกเรื่องและเป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัส ชี้นำแนวทางการดำเนินชีวิตแก่ชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไข เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่

ได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ประชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงสามารถประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานการบริหารและพัฒนาประเทศได้ทุกภาคการผลิต รวมทั้งเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตและปฏิบัติงานของคนไทยทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม

ทฤษฎีใหม่ เป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้พระราชทานเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อยที่ประสบกับความยากลำบากในการดำรงชีวิต ให้สามารถประกอบอาชีพอย่างได้ผลพอเพียงที่จะเลี้ยงตัวเองได้ในระดับประหยัดเป็นอย่างน้อย เป็นทฤษฎีที่ยึดหลักการพึ่งตนเองอย่างมีอริยภาพ มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอน ตั้งแต่การพัฒนาในระดับเพื่ออยู่รอด ไปจนถึงระดับพัฒนาคุณภาพชีวิต มีการใช้การคำนวณตามหลักวิชาการ และมีการเน้นถึงความสามัคคี การร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือกัน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนและสังคม (ทิสนา แฉมฉณี และคณะ, 2546, หน้า 11-9) นอกจากนี้ได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงแนวคิดต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในทฤษฎีใหม่พบว่า มีสาระที่เป็นหลักสำคัญ 4 ประการคือ 1) การพึ่งตนเอง 2) การทำงานและแก้ปัญหา 3) การแสวงหาความรู้และข้อมูล และ 4) การพัฒนาตนเองและคุณภาพชีวิต

สิ่งที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นหลักฐานที่ประจักษ์ชัดอยู่แล้วว่าเรามีคนที่ขาดคุณสมบัติเหล่านี้ในสังคมเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการปลูกฝังคุณสมบัติหรือค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับสังคมไทยในปัจจุบัน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาทั้งในด้านการพัฒนาและการใช้หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และการบริหารจัดการศึกษา

สุริน คล้ายรามัญ (2544, หน้า 71) กล่าวว่า การเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมเป็นการเรียนรู้จากกิจกรรมการรับใช้สังคมบูรณาการกับจุดมุ่งหมายของรายวิชาที่เรียนผู้เรียนจะได้สะท้อนความคิดจากประสบการณ์รับใช้สังคมเป็นกิจกรรมที่ทุกฝ่ายได้เตรียมการร่วมกันและประเมินผลร่วมกัน ผู้เรียนทุกคนจะร่วมกันสร้างความรู้จากประสบการณ์ที่เขามีส่วนร่วมในสิ่งแวดล้อมในสังคมเพื่อพัฒนาศักยภาพของทุกคน

พลสันต์ โพธิ์ศรีทอง (2544, หน้า 2-7) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงบริบทของการศึกษามีประเด็นสำคัญจากการทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวสังคมเข้าด้วยกันและการพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ อาชีพและความต้องการตลาดแรงงาน ทำให้คุณภาพของคนและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะกลายเป็นเรื่องสำคัญที่สุด และมีความต้องการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้มีความโดดเด่นมีเอกลักษณ์ การจะเข้าใจบทบาทการศึกษาที่เพิ่มขึ้นจำเป็นที่ทุกคนต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ 7 ประการ คือ 1) จากการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาตลอดชีวิต

2) จากการสอนไปสู่การเรียนรู้ 3) จากความพยายามที่จะให้เกิดความเสมอภาคไปสู่คุณภาพการศึกษา
 จากการจัดการศึกษาที่ดีที่สุดสำหรับคนเก่งที่สุดไปสู่การจัดการศึกษาที่ดีที่สุดสำหรับทุกคน 4) จาก
 การเน้นที่ปัจจัยเรื่องเงินงบประมาณและวัสดุครุภัณฑ์ไปสู่กระบวนการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้ง
 คุณภาพและปริมาณ 5) จากหลักสูตรความรู้ ๆ เดียวไปสู่หลักสูตร แบบบูรณาการและการเรียนรู้
 แบบสหวิทยาการ 6) จากการประเมินผลปริมาณของการเรียนรู้ความรู้ความจำเพียงอย่างเดียวไปสู่
 การประเมินผลทั้งคุณภาพและปริมาณของทุกมิติของผลลัพธ์การเรียนรู้ 7) จากการประเมิน
 ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนแต่ละบุคคลไปสู่การประเมินความสำเร็จของโรงเรียนหรือระบบ
 การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้จุดมุ่งหมายของการศึกษาเปลี่ยนจากการศึกษาที่เป็นเครื่องมือผลิตไป
 เป็นการศึกษาเพื่อการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกด้านทั้งบุคลิก สติปัญญา ความสามารถ
 พิเศษและศักยภาพภายในของทุกคน องค์การ UNESCO ได้สรุปการเรียนรู้ไว้ 4 ประการ คือ
 การเรียนรู้เพื่อรู้ การเรียนรู้เพื่อทำได้ การเรียนรู้เพื่อให้ดำรงอยู่ได้อย่างมีความสุขและการเรียนรู้
 เพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข

สิริมา ญญอนันตพงษ์ (2547, หน้า 491) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการประเมินผลว่า
 การวัดประเมินที่บูรณาการให้กลมกลืนหรือดำเนินควบคู่ไปกับการเรียนรู้แบบเด็กนักวิจัย ซึ่ง
 ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าครูสามารถเรียนรู้และสามารถดำเนินการจัดการวัดประเมินเน้นผู้เรียน
 เป็นสำคัญที่ดำเนินควบคู่ไปกับการจัดการเรียนรู้แบบเด็กนักวิจัยได้และส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการ
 และทักษะทางด้านต่าง ๆ ตลอดจนเกิดการเรียนรู้ดีขึ้นอย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า แนวคิดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 เป็นพื้นฐานในการพัฒนาทุกเรื่องและเป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยสามารถ
 ประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานการบริหารและพัฒนาประเทศ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และ
 สังคม การปลูกฝังคุณสมบัติหรือค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับสังคมไทย
 ในปัจจุบัน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ สืบสาน
 ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจัดหลักสูตรส่งเสริมเอกลักษณ์ความเป็นไทย

กล่าวโดยสรุป การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนต้องเน้นการในการมีส่วนร่วม
 ในการเรียนการสอนมากขึ้น ปรับบทบาทของนักเรียน ครูและ ผู้บริหาร เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้
 ที่มุ่งเน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิด ฝึกปฏิบัติให้ คิดเป็น ทำเป็น การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้น
 ผู้เรียนเป็นสำคัญจะทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพด้านกระบวนการคิดของตนเอง เกิดความคิด
 รวบรวมและได้รับการพัฒนาให้มีวิชาชีพที่เป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคม มีทักษะ
 การจัดการดูแลช่วยเหลือตนเอง มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดี เป็นที่
 ยอมรับจากสังคมเป็นผู้แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต สร้างองค์ความรู้อย่างมีคุณธรรม

และเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และต่อสังคม ที่สำคัญคือมีค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้และในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการจัดการศึกษาที่ดีที่สุดสำหรับทุกคน ด้วยหลักสูตรแบบบูรณาการและการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ มีการวัดประเมินที่บูรณาการให้กลมกลืนหรือดำเนินควบคู่ไปกับการเรียนรู้ ประเมินผลทั้งคุณภาพและปริมาณของทุกมิติของผลลัพธ์การเรียนรู้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้จุดมุ่งหมายของการศึกษาเปลี่ยนจากการศึกษาที่เป็นเครื่องมือผลิตไปเป็นการศึกษาเพื่อการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกด้านทั้งบุคลิก สติปัญญา ความสามารถพิเศษและศักยภาพภายในของทุกคน

ด้านกระบวนการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน

โรงเรียนในฝันมุ่งสร้างโรงเรียนขั้นดีที่เกิดจากการร่วมคิดร่วมปฏิบัติ ร่วมพัฒนา ร่วมสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและประชาสังคมเพื่อให้โรงเรียนที่มีคุณภาพ มีบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่อบอุ่น ปลอดภัย เอื้อต่อการเรียนรู้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น มีการบริหารที่เป็นโรงเรียนธรรมาภิบาล สร้างโอกาสและดูแลช่วยเหลือนักเรียน เน้นการบูรณาการ กระบวนการเรียนรู้และการประกันคุณภาพการศึกษา (สพฐ., 2548 ค, หน้า 15-17)

1. โรงเรียนธรรมาภิบาล

โรงเรียนดำเนินการจัดการศึกษาบนพื้นฐานศักยภาพของโรงเรียนและชุมชนโดยเน้นการมีเอกลักษณ์โดดเด่น ระบบบริหารจัดการโรงเรียนที่ดี มีบรรยากาศและวัฒนธรรมการปฏิบัติงานแบบกัลยาณมิตร ผนึกพลังสร้างสรรค์และร่วมรับผิดชอบ โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานการพัฒนา (สพฐ., 2545 ข, หน้า 103) เน้นการมีส่วนร่วมบนพื้นฐานการประสานงานที่มีเอกภาพ ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียน มีส่วนสำคัญในการริเริ่มปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานบรรลุตามเจตนารมณ์ พันธกิจ วิสัยทัศน์ กลยุทธ์ วัตถุประสงค์ของแผนงานหลักเป็นทิศทางในการดำเนินงาน

กิจกรรมที่โรงเรียนต้องดำเนินการเพื่อให้เป็นโรงเรียนธรรมาภิบาล มีดังนี้ 1) ปรับแผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการพัฒนาโรงเรียนในฝันให้สอดคล้องกับเป้าหมายโรงเรียนในฝัน 2) ดำเนินการลงนามในพันธสัญญา 3) ดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบให้สอดคล้องกัน 4) ประเมินผลสำเร็จเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเน้นผลที่เกิดขึ้นกับครูและนักเรียนเป็นระยะ ๆ 5) ประมวลผลสำเร็จกับผลผลิตเพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 6) พัฒนาระบบการประกันคุณภาพของโรงเรียน 7) พัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เกิด ความเข้มแข็ง 8) พัฒนาการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน 9) พัฒนาแนวทาง นิเทศ กำกับ ติดตาม 10) ประชาสัมพันธ์ และ 11) ประมวลผลและรายงาน

จันทร์ภาณี สงวนนาม (2545, หน้า 62-74) กล่าวว่า นักทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ในยุคของการบริหารเชิงพฤติกรรม มุ่งประเด็นไปที่พฤติกรรมองค์การว่าเป็นการบริหารงานที่เป็นระบบมองเห็นและให้ความสำคัญว่าคนมีชีวิตจิตใจ มีความต้องการ เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญ การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นการจูงใจให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานในองค์การได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมรับผิดชอบ และร่วมมือในการพัฒนาองค์การที่ปฏิบัติอยู่ด้วยความเต็มใจ ด้วยการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น จะช่วยให้เกิดการยอมรับในเป้าหมาย เกิดสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ

วิโรจน์ สารัตนะ (2542, หน้า 24-25) กล่าวถึงการบริหารตามทฤษฎีเชิงระบบว่า ระบบมี 2 ลักษณะ ได้แก่ ระบบปิดและระบบเปิด ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะของระบบเปิดจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารในอันที่จะกำหนดบทบาทและทำหน้าที่ของตนเพื่อประสานกิจกรรมต่าง ๆ สู่การบรรลุจุดหมายขององค์การ ป้องกันการเสื่อม จัดหาทรัพยากรและพลังงานเข้าสู่องค์การเพื่อความเติบโตก้าวหน้า การเลือกทางเลือกเพื่อบรรลุจุดหมายอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างความสมดุลภายในองค์การ และการนำผลข้อมูลย้อนกลับมาเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาอย่างเป็นวงจรต่อเนื่อง

พริ้มพราย สุพโปฏก (2547, หน้า 113) ได้วิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาแบบองค์รวม พบว่า ความสำเร็จของโรงเรียนเป็นผลรวมของการปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพตามภาระหน้าที่ที่แตกต่างของบุคลากรทุกคนภายใต้ความเข้าใจและปณิธานร่วมกัน มีนโยบายที่มีทิศทางในการปฏิบัติหน้าที่ ที่อาศัยภาวะผู้นำของผู้บริหาร สร้างความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นการพัฒนาระบบการทำงานทั้งโรงเรียนประยุกต์โดยหลักการ 3 ประการ คือ 1) หลักการบริหารงานโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน 2) หลักการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนเป็นรายบุคคล และ 3) หลักการประกันคุณภาพการศึกษา

สรุปได้ว่า โรงเรียนธรรมาภิบาลบริหารจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานการพัฒนาบนพื้นฐานศักยภาพของโรงเรียนและชุมชน มีเอกลักษณ์ มีบรรยากาศและวัฒนธรรมการปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วมที่เป็นกลยุธยมนิเทศใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการจัดการ ดำเนินงานสอดคล้องกับการพัฒนาโรงเรียนในฝัน ได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากชุมชนและท้องถิ่น

2. สร้างโอกาสและดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน คือการส่งเสริม พัฒนา การป้องกัน และการแก้ไขปัญหาให้แก่เด็กนักเรียน เพื่อให้เด็กนักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะการดำรงชีวิตและรอดพ้นจากวิกฤตทั้งปวง เป็นกระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและนอกสถานศึกษา มีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ (สพฐ., 2546 ก, หน้า 1-4)

- 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2) การคัดกรองนักเรียน 3) การส่งเสริมพัฒนานักเรียน
- 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหา และ 5) การส่งต่อ

การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล มีแนวทางการดำเนินการ โดยศึกษาเกี่ยวกับ

1. ความสามารถ ได้แก่

1.1 การเรียน-ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา-ผลการเรียนเฉลี่ยแต่ละภาคเรียน-พฤติกรรมกรเรียนในห้องเรียนที่มีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนเช่น ไม่ตั้งใจเรียน ขาดเรียน

1.2 การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล บทบาทหน้าที่พิเศษในโรงเรียน-ความสามารถพิเศษ-การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

1.3 ด้านความสามารถอื่น ๆ

2. สุขภาพ ได้แก่

2.1 ร่างกาย ส่วนสูง น้ำหนัก โรคประจำตัว ความบกพร่องทางร่างกาย

2.2 จิตใจ พฤติกรรม อารมณ์ซึมเศร้าหรือวิตกกังวล ความประพฤติ พฤติกรรมอยู่ไม่นิ่งหรือสมาธิสั้น บุคลิกภาพเก็บตัวหรือขี้อาย

3. ครอบครัว ได้แก่

3.1 เศรษฐกิจรายได้ผู้ปกครอง อาชีพผู้ปกครอง ค่าใช้จ่ายนักเรียนมาเรียน

3.2 การคุ้มครองนักเรียน จำนวนพี่น้องหรือบุคคลในครอบครัว สถานภาพบิดามารดา บุคคลที่ดูแลนักเรียน ความสัมพันธ์ในครอบครัว ลักษณะที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม ความเจ็บป่วยของบุคคลในครอบครัวหรือการใช้สารเสพติด การติดสุรา การพนัน

การคัดกรองนักเรียน โรงเรียนพิจารณาข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียนดังนี้

1. ความสามารถ

1.1 ทางการเรียน ผลการเรียนและความเปลี่ยนแปลงของผลการเรียน ความเอาใจใส่ ความพร้อมในการเรียน ความสามารถในการเรียน ความสม่ำเสมอในการมาเรียน การเข้าชั้นเรียน

1.2 ความสามารถอื่น ๆ การแสดงออกความสามารถพิเศษที่มี การแสดงออกซึ่งความถนัด ความสนใจ ผลงานในอดีต การแสดงบทบาทหน้าที่พิเศษในโรงเรียน การเข้าร่วมกิจกรรม

2. สุขภาพ

2.1 ร่างกาย จากความปกติ ไม่ปกติ โรคประจำตัว ความสัมพันธ์น้ำหนักและส่วนสูง

2.2 จิตใจ จากพฤติกรรมสภาพอารมณ์ ความประพฤติ พฤติกรรมที่ถดถอย ความสัมพันธ์ที่แปรเปลี่ยนกับครู เพื่อน ผู้ปกครอง

3. ครอบครัว

3.1 เศรษฐกิจ รายได้ครอบครัว ภาระหนี้สิน ความพออยู่พอกิน

3.2 การคุ้มครองนักเรียนความปลอดภัยของนักเรียน ความเหมาะสมของที่อยู่อาศัย ความอบอุ่นในครอบครัว การใช้สารเสพติด

การส่งเสริมนักเรียน การส่งเสริมนักเรียนสามารถดำเนินการได้ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมโฮมรูม เพื่อส่งเสริมนักเรียนเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มหรือห้องเรียน ทั้งในและนอกห้องเรียน สร้างบรรยากาศห้องเรียนเสมือนบ้าน ที่มีครูเป็นที่ปรึกษา นักเรียนเป็นเสมือนสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน มีการทำกิจกรรมเพื่อรู้จักตนเอง รู้จักนักเรียนคนอื่นและสิ่งแวดล้อม กำหนดกิจกรรมโฮมรูม โดยยึดตามความต้องการของนักเรียน นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัด

2. การจัดกิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน เป็นการพบปะระหว่างครูที่ปรึกษากับผู้ปกครองนักเรียน เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันและร่วมมือกันดูแลช่วยเหลือนักเรียนร่วมกัน

การป้องกันและแก้ไขปัญหา ดำเนินการดังนี้

1. การให้คำปรึกษาเบื้องต้น เป็นการช่วยเหลือ ผ่อนคลายปัญหาให้ลดน้อยลงทั้งด้านความรู้สึก ความคิดและการปฏิบัติตนของนักเรียน โดยมุ่งหวังให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีงาม ครูให้คำปรึกษาช่วยเหลือนักเรียนด้วยความรู้สึกที่ดีต่อนักเรียนตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการศึกษา โดยมีกระบวนการโดยสร้างสัมพันธภาพ พิจารณาเข้าใจปัญหา กำหนดวิธีการและดำเนินการแก้ไขปัญหา ยุติการปรึกษา

2. การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ของนักเรียน 5 แนวทาง คือ กิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมในห้องเรียน กิจกรรมช่วยเหลือเพื่อน กิจกรรมซ่อมเสริม และกิจกรรม การสื่อสารกับผู้ปกครอง การดำเนินงานครูที่ปรึกษาสามารถดำเนินการด้วยตนเอง และดำเนินการแบบมีส่วนร่วมตามความเหมาะสม

การส่งต่อ

เป็นการดำเนินงานเพื่อให้ปัญหาของนักเรียนได้รับการช่วยเหลืออย่างถูกต้องและรวดเร็ว ป้องกันความยุ่งยากของปัญหาอาจมีมากขึ้นหรือลุกลามใหญ่โตยากต่อการแก้ไข หากปล่อยให้ครูที่ปรึกษาดำเนินการเพียงลำพัง การส่งต่อ แบ่งเป็น 1) การส่งต่อภายใน 2) การส่งต่อภายนอก. แนวทางการปฏิบัติการส่งต่อ เริ่มต้นจากครูที่ปรึกษาประสานงานกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ทราบล่วงหน้า สรุปข้อมูลและวิธีการช่วยเหลือที่ผ่านมา รวมทั้งผลที่เกิดขึ้น อธิบายให้นักเรียนทราบ จุดประสงค์การส่งต่อ นัดวัน เวลา สถานที่ครูที่รับช่วยเหลือและส่งต่อ ติดตามผลการช่วยเหลือ นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ

การจัดกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน

สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ ดังนี้ 1) กิจกรรมเสริมหลักสูตร จัดกิจกรรมนอกเวลาเรียน ตอนเช้าก่อนเข้าแถว หรือเวลาเย็นหลังเลิกเรียน 2) จัดกิจกรรมในรูปแบบที่นักเรียนรับผิดชอบจัดกิจกรรมเอง โดยพิจารณาตามความเหมาะสมและตามความต้องการของนักเรียน โดยโรงเรียนจัดอย่างหลากหลาย 3) จัดแหล่งเรียนรู้ให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่ใช้ศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย เอื้อต่อการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นแรงจูงใจให้นักเรียนมาร่วมกิจกรรมมากขึ้น เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์เห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในตนเอง มีทักษะทางสังคม กิจกรรมจัดชมรมที่นักเรียนสนใจ เช่น ชมรมการละคร ชมรมดนตรีสากลดนตรีพื้นเมือง ชมรมกีฬา เป็นต้น จัดโครงการประกวดแข่งขันหรือการแสดงออกเพื่อให้โอกาสนักเรียนในชมรมต่าง ๆ ได้แสดงผลงานของตน จัดกิจกรรมพัฒนาตนเองในรูปแบบต่าง ๆ ตามความสนใจแหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอก 4) กิจกรรมซ่อมเสริมเป็นการแก้ไขปัญหาด้านการเรียนของนักเรียน โดยความร่วมมือของครูที่ปรึกษาในระดับชั้นเดียวกันร่วมกันคิดหาวิธีเพื่อวางแผนสอนเสริมให้นักเรียนที่เรียนอ่อนหรือ เรียนรู้ช้าไม่ทันเพื่อน-เพื่อให้ นักเรียนที่ผลการเรียน ไม่ดี ได้เรียนเพิ่มเติมจากครูประจำวิชา 5) กิจกรรมการสื่อสารกับผู้ปกครอง เป็นการช่วยเหลือนักเรียนโดยอาศัยความร่วมมือจากผู้ปกครอง ชุมชน-เพื่อให้ผู้ปกครองเกิดความตระหนักและมีความใส่ใจดูแลช่วยเหลือนักเรียนมากขึ้นและรับทราบปัญหานักเรียนที่พบในโรงเรียนเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียน

กล่าวโดยสรุประบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน เป็นแนวทางส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และการแก้ไขปัญหา ที่มี การดำเนินงานอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลเพื่อรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลทั้งในด้านความสามารถและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พฤติกรรม บทบาทหน้าที่พิเศษในโรงเรียน ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้านสุขภาพทางร่างกาย ด้านจิตใจ พฤติกรรมและอารมณ์ รวมทั้งด้านครอบครัว ชุมชน และสังคมรอบข้างนักเรียน นำข้อมูลที่ได้มาทำการคัดกรอง จัดกลุ่มนักเรียนแยกเป็นกลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง กลุ่มมีปัญหาและกลุ่มพิเศษ สำหรับกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มมีปัญหาจะได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและหาทางช่วยเหลือโดยการให้การปรึกษาเบื้องต้น และการจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหานอกจากนั้น นักเรียนทุกกลุ่ม ทุกคนจะได้รับการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันตามศักยภาพ เพื่อให้ นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะการดำรงชีวิตและรอดพ้นจากวิกฤตทั้งปวง

3. บูรณาการกระบวนการเรียนรู้

หลักสูตร โรงเรียนในฝันและกระบวนการสอน ต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับแนวทางของโรงเรียนในฝัน ด้วยเหตุเนื่องจากการเปลี่ยนผ่านการศึกษาเข้าสู่ยุค

เศรษฐกิจฐานความรู้ ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นการเรียนการสอนที่เตรียมความพร้อมให้นักเรียนเรียนรู้ในสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในยุคปัจจุบันซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ ด้านทั้งข้อมูลข่าวสาร สิ่งแวดล้อม แม้กระทั่งวัฒนธรรม โดยจะต้องพัฒนาศักยภาพและจุดเด่นเฉพาะตนของนักเรียนให้สามารถเรียนรู้และดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุขและสามารถใช้ความรู้และพลังในการเรียนรู้ที่หลากหลายของนักเรียนสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และการค้นพบ มีความภาคภูมิใจในความสามารถของตนเองและพัฒนาได้อย่างถูกต้อง ในที่สุดนักเรียนจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในสังคมที่มีคุณภาพพร้อมที่จะรวมพลังในการสร้างสรรค์สังคมไทย นำพาประเทศไทยให้เข้าสู่เวทีโลกได้อย่างสง่างาม

การจัดหลักสูตรของโรงเรียนที่นำไปสู่การสร้างนักเรียนในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ เพื่อให้เกิดคุณลักษณะของนักเรียนในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ มีแนวทางดังนี้ 1) รู้ทันรู้นำโลก โดยการจัดหลักสูตรโรงเรียนให้มีความหลากหลายเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความสามารถที่กว้างขวาง ค้นพบความสามารถของตนเอง พัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง มีความทันสมัยและสามารถเลือกรับข้อมูล ความรู้ ข่าวสารที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมต่อตนเอง 2) รักวิถีวัฒนธรรมไทยใฝ่สันติ มุ่งสร้างความตระหนักให้นักเรียนเห็นคุณค่าของความเป็นไทย สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกแห่งความหลากหลายโดยไม่สูญเสียความเป็นคนไทยและเอกลักษณ์ที่ดีงามของคนไทย โรงเรียนจัดหลักสูตรในหลายวิชาที่เน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมไทย เช่น รำไทย โขน ดนตรีไทย ฯลฯ หรือการเรียนภาษาต่างประเทศก็เน้นให้เห็นการเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางภาษาตลอดจนวัฒนธรรมอื่น ๆ ของเจ้าของภาษา เพื่อให้สามารถใช้ภาษาในการเรียนรู้วัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ สามารถเข้าใจและปรับตัวให้เข้ากับการอยู่ในโลกแห่งความหลากหลายบนพื้นฐานของความเป็นไทย 3) เรียนรู้เชี่ยวชาญชำนาญปฏิบัติ เป็นการจัดหลักสูตรที่ให้โอกาสนักเรียนฝึกทักษะต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ส่งเสริมและพัฒนาทักษะที่ตนเองมีความถนัดเป็นพิเศษตลอดจนฝึกฝนปรับปรุงทักษะพื้นฐานที่จำเป็นให้มีมาตรฐาน 4) รวมพลังสร้างสรรค์สังคม เป็นการจัดหลักสูตรที่ทำให้นักเรียนเห็นว่าทุกคนมีความสามารถเฉพาะตน และมีคุณค่าในตนเอง นักเรียนเรียนรู้ที่จะรู้จักความสามารถของตนเองและในขณะเดียวกัน ก็เรียนรู้ที่จะยอมรับความสามารถของคนอื่นและท้ายที่สุดนักเรียนจะสามารถใช้ศักยภาพและความถนัดของตนเองในการทำงานร่วมกับคนอื่น อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นการรวมความหลากหลายในสังคมเข้ามาเป็นทีมการทำงาน เป็นพลังสำคัญในการสร้างสรรค์สังคมไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคตให้แข็งแกร่งและช่วยให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขในสังคมโลกยุคปัจจุบัน (ลัดดา ภูเกียรติ และคณะ, 2547, หน้า 111-112)

ลักษณะหลักสูตรของโรงเรียนในฝัน

หลักสูตรสถานศึกษาสำหรับโรงเรียนในฝัน คือ หลักสูตรที่สถานศึกษาจัดทำขึ้น ตามหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 อย่างครบถ้วนและมีเอกลักษณ์โดดเด่นตามจุดเน้นภาพความสำเร็จของโรงเรียนในฝัน การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาสำหรับโรงเรียนในฝันเป็นการตรวจสอบและพัฒนาองค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และเพิ่มเอกลักษณ์โดดเด่นตามจุดเน้นภาพความสำเร็จของโรงเรียนในฝัน มีแนวดำเนินการดังนี้ (สพฐ., 2547 ก, หน้า 2-3)

1. ตรวจสอบความสอดคล้องของหลักสูตรสถานศึกษากับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ตามที่กำหนดหลักการไว้ 5 ข้อ คือ

1.1 เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติเน้นความเป็นไทยควบคู่กับ ความเป็นสากล ตัวบ่งชี้ คือนักเรียนทุกคนได้เรียนรู้สาระการเรียนรู้พื้นฐานครบถ้วนตามมาตรฐาน การเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เข้าใจและยึดมั่นในระบอบ ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เข้าใจประวัติศาสตร์ไทย มีจิตสำนึกอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรมประเพณีไทยเห็นคุณค่าและสามารถประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทย มีค่านิยมเป็นผู้ผลิต มากกว่าบริโภค มีทักษะในการใช้ภาษาอังกฤษ ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสารและ การเรียนรู้ เลือกรับและปฏิบัติตามวัฒนธรรมสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงความเจริญก้าวหน้า ทางวิทยาการสมัยใหม่มีทักษะและเห็นคุณค่ากระบวนการคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ดนตรี กีฬา

1.2 เป็นการศึกษาเพื่อปวงชนที่ประชาชน ทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาพ และเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ตัวบ่งชี้ คือ ชุมชน มีส่วนร่วมและ สนับสนุนในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา มีรายชื่อที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของสถานศึกษาและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย สอดคล้อง เหมาะสมกับความ ต้องการของผู้เรียน และบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตของท้องถิ่น

1.3 ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยถือว่าผู้เรียน สำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ตัวบ่งชี้ คือ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนา และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนได้ พัฒนานตนเองตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนากระบวนการ เรียนรู้

1.4 เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้ ตัวบ่งชี้ คือ ความยืดหยุ่นของโครงสร้างด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระ การเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่สอดคล้องกับสภาพของโรงเรียน

1.5 เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์ ตัวบ่งชี้ คือ โรงเรียนเปิดกว้างให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ โดยวิธีประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง

2. ตรวจสอบหลักสูตรสถานศึกษากับภาพความสำเร็จของโรงเรียนในฝันจากแผนหลักของโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน

3. สํารวจตรวจสอบข้อมูลสภาพปัญหาในชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ

นอกจากนี้เพื่อพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนในฝันให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและเหมาะสมกับบริบทของสังคมที่สถานศึกษาดังอยู่ จึงต้องวิเคราะห์บริบทของสังคม ตรวจสอบ พัฒนาองค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษาให้มีเอกลักษณ์โดดเด่น โดยคำนึงถึงหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ภาพความสำเร็จของโรงเรียนในฝันและความต้องการของชุมชนโดยมีจุดเน้นที่แตกต่าง ดังนี้

1. หลักสูตรสถานศึกษาสำหรับโรงเรียนในฝันบริบทสังคมเมือง ต้องเป็นหลักสูตร ที่สร้างผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มากกว่าในประเทศไทย เพื่อมุ่งสู่ความเป็นสากล

2. หลักสูตรสถานศึกษาสำหรับโรงเรียนในฝันบริบทสังคมกึ่งเมือง ควรมุ่งเน้นผู้เรียนให้มีความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถพื้นฐานเพื่อประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อ สร้างทางเลือก และโอกาสให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองไปสู่การดำรงชีพอย่างมีความสุขในสังคม และสถานศึกษาสามารถพัฒนาผู้เรียนให้รู้เท่าทันความเป็นสากลได้ตามสภาพ

3. หลักสูตรสถานศึกษาสำหรับโรงเรียนในฝันบริบทสังคมชนบท ควรมีรูปแบบพิเศษ ที่จูงใจให้ชุมชนเห็นคุณค่าของการส่งบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาเป็นการจัดการศึกษา ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถสร้างรายได้หรือมีผลผลิตระหว่างเรียน เพื่อการยังชีพสำหรับตนเองและครอบครัว

สถานศึกษาในบริบทสังคมเมือง หมายถึง สถานศึกษาที่ตั้งอยู่สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในเมืองใหญ่ ชุมชนมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มีความสะดวกในติดต่อสื่อสารและการคมนาคม มีรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจดี อาจเป็นโรงเรียนประจำจังหวัด หรืออำเภอหรือโรงเรียนที่ผู้ปกครองมีความประสงค์ให้บุตรหลานได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้น

สถานศึกษาในบริบทสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท หมายถึง สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในชุมชนที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและอาชีพ มีความสะดวกในติดต่อสื่อสารและการคมนาคม มีรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางถึงระดับดี อาจเป็น

โรงเรียนประจำอำเภอหรือประจำตำบลที่มีความพร้อมในการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนได้ตามความต้องการของชุมชน

สถานศึกษาในบริบทสังคมชนบท หมายถึง สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในที่กันดาร ห่างไกลจากเขตเมืองและปริมณฑล การคมนาคมและการสื่อสารไม่สะดวก ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ยากจน มีรายได้น้อย ไม่สามารถส่งเสริมให้บุตรหลานให้ได้รับการศึกษาต่อในระดับสูง จำเป็นต้องให้บุตรหลานออกจากโรงเรียนเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับหรือออกจากโรงเรียนกลางคัน เพื่อช่วยครอบครัวทำมาหากิน

แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการ

การบูรณาการเริ่มตั้งแต่จัดทำหลักสูตร หรือหน่วยการเรียนรู้ เพื่อให้การเรียนการสอนสาระหรือกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงกัน และสัมพันธ์กับชีวิตของนักเรียน นำไปสู่การจัดการเรียนรู้ให้บรรลุภาพความสำเร็จหรือวิสัยทัศน์ของหลักสูตรสถานศึกษา รูปแบบการบูรณาการหลักสูตร ได้มีหลายลักษณะดังนี้ 1) รูปแบบประสมสาระ เช่น บูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ บูรณาการแบบสอดแทรก บูรณาการโดยเน้นการเรียนรู้เกี่ยวกับการให้บริการ บูรณาการแบบศูนย์การเรียนรู้ บูรณาการแบบหน่วยที่ยึดหัวเรื่องเป็นหลักโดยการนำ 2) รูปแบบถ่ายโยงแนวคิดหรือทักษะหลักระหว่างสาระ 3) รูปแบบข้ามสาระสู่ชีวิตจริง เช่น การเรียนรู้โดยโครงงาน (สพฐ., 2548 ง, หน้า 16-17) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการผสมผสานหลักสูตรความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งอาจผสมผสานเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ในหมวดวิชาเดียวกันหรือต่างหมวดวิชาให้มีความสัมพันธ์ต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย ตลอดจนสามารถนำประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ (กรมสามัญศึกษา, ม.ป.ป. ก, หน้า 2) การบูรณาการเป็นการกำหนดเป้าหมาย การเรียนรู้ร่วมกัน ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยนำกระบวนการเรียนรู้กลุ่มสาระเดียวกัน หรือ ต่างกลุ่มสาระการเรียนรู้มาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอน กระทำได้หลายลักษณะ ได้แก่ การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว แบบคู่ขนาน แบบสหวิทยา และแบบโครงการ (สพฐ., 2548 จ, หน้า 40)

บุรชัย ศิริมหาสาคร (2545, หน้า 14) ให้ความหมาย การสอนแบบบูรณาการ คือ การสอนโดยใช้เรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นแกนหลัก แล้วสอนเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กับเรื่องหรือวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างกลมกลืน เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตจริง

ไพรัช สู่แสนสุข และบรรเจอดพร สู่แสนสุข (2546, หน้า 2) กล่าวว่า ผู้เรียนสำคัญที่สุดเป็นกรอบหลักของการกำหนดหลักสูตรสถานศึกษาและการจัดการเรียนของโรงเรียนที่ต้องคำนึงถึงตลอดเวลาซึ่งเป็นการย้าถึงการปฏิรูปการเรียนรู้และการปฏิรูปหลักสูตรในโรงเรียนจะบรรลุได้ก็ด้วยตระหนักว่าผู้เรียนสำคัญที่สุดนั่นเอง

หลักสูตร โรงเรียนในพื้นที่มีความหลากหลายมีลักษณะเด่นตามบริบท วิถีชีวิตและความต้องการของท้องถิ่น เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ตามศักยภาพ มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา จัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งด้านวิชาการ วิชางาน และวิชาชีวิตไปพร้อมกัน เป็นหลักสูตรบูรณาการ มีความยืดหยุ่นเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ สามารถนำความรู้ประยุกต์เข้ากับชีวิตจริงได้ เสริมสร้างให้นักเรียนได้เป็นผู้แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ นำข้อมูลสารสนเทศ มาสร้างองค์ความรู้อย่างมีคุณธรรมและเป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม ประเทศชาติและสังคมโลก

ทักษะการดำรงชีวิต

มีหลายหน่วยงานได้กล่าวถึงทักษะชีวิต ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของบุคคล และมีความแตกต่างกันตามวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ ดังเช่น

องค์การอนามัยโลก (สพฐ., 2548, หน้า 77-82) ได้กำหนดทักษะชีวิตที่ถือเป็นหัวใจที่บุคคลทุกคนควรต้องมี 10 ประการคือ 1) การตัดสินใจ 2) การแก้ปัญหา 3) การคิดสร้างสรรค์ 4) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ 5) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ 6) การสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล 7) การตระหนักรู้ในตน 8) การเข้าใจเห็นใจผู้อื่น 9) การจัดการกับอารมณ์ 10) การจัดการกับความเครียด

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดองค์ประกอบของทักษะชีวิตไว้ 12 ประการคือ 1) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ 2) การคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา 3) การตระหนักรู้ในตน 4) การเข้าใจเห็นใจผู้อื่น 5) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ 6) การภาคภูมิใจในตนเอง 7) การรับผิดชอบต่อสังคม 8) การสร้างสัมพันธภาพ 9) การสื่อสาร 10) การตัดสินใจ 11) การจัดการกับอารมณ์ 12) การจัดการกับความเครียด

องค์การช่วยเหลือเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของทักษะชีวิตไว้ 9 ประการ ดังนี้ 1) การวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ 2) การประเมินสถานภาพของตนเองในสถานการณ์เฉพาะหน้า 3) การคิดหาทางเลือกและการวิเคราะห์จัดลำดับ 4) การตัดสินใจอย่างมีเหตุผลในการเลือกทางที่เหมาะสมที่สุด 5) การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดและการตัดสินใจ 6) การปฏิเสธการเจรจาต่อรองเพื่อรักษาน้ำใจและเพื่อประโยชน์อันชอบธรรม ของตนเอง 7) การควบคุมอารมณ์ ความคิดเห็นและพฤติกรรมภายใต้แรงกดดัน 8) การพัฒนาและปรับเปลี่ยนทัศนคติของตนเองและผู้เกี่ยวข้อง 9) การใช้เหตุผลโน้มน้าวใจผู้อื่นให้คล้อยตามและสนับสนุนแนวคิด และการกระทำที่ถูกต้อง

ภาพความสำเร็จการเสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิตโรงเรียนในฝันได้แสดงแนวทางทั้งด้านกระบวนการจัดการศึกษา การเรียนรู้และการพัฒนา รวมทั้งด้านงบประมาณและทรัพยากร เพื่อให้ผลผลิตคือตัวนักเรียนมีทักษะการดำรงชีวิต 4 ด้าน คือ 1) ด้านการจัดการดูแล ช่วยเหลือตนเอง 2) ด้านการเรียนรู้ 3) ด้านสังคม 4) ด้านการจัดสร้างงานสร้างอาชีพ (สพฐ., 2548, หน้า 4-9) การที่นักเรียนจะมีทักษะการดำรงชีวิต 4 ด้าน ตามภาพความสำเร็จการเสริมสร้างทักษะ การดำรงชีวิตได้ จำเป็นต้องพัฒนามาจากทักษะชีวิตพื้นฐาน 7 ประการ ดังนี้ 1) การรู้จักตนเอง 2) การคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหา 3) การแสวงหาข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ 4) การปรับตัว 5) การสื่อสารและสร้างสัมพันธภาพ 6) การวางแผนและการจัดการ 7) การทำงานเป็นทีม

ผู้อำนวยการ มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเป็นผู้นำและผลักดันการพัฒนาและเสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิตให้ลงสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง มีประสิทธิภาพ บรรลุเป้าหมาย มีแนวดำเนินการดังนี้

1. กำหนดนโยบายยุทธศาสตร์การเสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิต โดยผู้บริหาร คณะกรรมการบริหาร โรงเรียนและคณะกรรมการบริหารหลักสูตร งานวิชาการ และกิจการนักเรียน วิเคราะห์นโยบายและคุณภาพทักษะการดำรงชีวิตของสถานศึกษา จากข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยยึดความสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนและบริบทของโรงเรียนมีความเป็นเอกภาพและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน พร้อมทั้งจัดประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจ ครูและบุคลากรและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและการยอมรับ เพื่อนำทักษะการดำรงชีวิตเข้าสู่กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้รวมไปถึงระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และมอบหมายครูทุกคนปฏิบัติหน้าที่โดยมีการนิเทศอย่างสม่ำเสมอและมีการเสริมแรง สร้างขวัญกำลังใจ

2. ผู้บริหารควรต้องมีความชัดเจนในบทบาทของตนและปฏิบัติอย่างจริงจัง โดย กำกับ ติดตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ให้ดำเนินไปตามแผนและขั้นตอนการดำเนินงานที่กำหนดไว้ สนับสนุนงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ประชุมเครือข่ายผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา ให้เกิดการมีส่วนร่วม มีการสรุปรายงานผล และประชาสัมพันธ์ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทราบ

3. ผู้บริหารมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องหลักสูตรทักษะชีวิตพื้นฐาน ทักษะการดำรงชีวิต และระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นอย่างดี

4. กำหนดนโยบายคุณภาพการเสริมทักษะการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับกรอบแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนในฝันและวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา

5. พัฒนาระบบให้มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยข้อมูลและข้อค้นพบจากการประเมินผล การดำเนินงาน จากการประเมินผลระหว่างการทำงานและการประเมินผลหลังการทำงาน

6. สนับสนุนส่งเสริมพัฒนาต่อยอดให้ไปสู่ความยั่งยืน

สรุปการเสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิต โรงเรียนสามารถดำเนินการทั้งด้านกระบวนการ การจัดการศึกษา การเรียนรู้และการพัฒนา รวมทั้งด้านงบประมาณและทรัพยากร โดยการจัดทำหลักสูตร บูรณาการการเรียนรู้กับการดำรงชีวิต เพื่อให้นักเรียนเข้มแข็งในด้านการเรียนรู้ ด้านสังคม ด้านการจัดสร้างงานสร้างอาชีพ มีทักษะชีวิตพื้นฐานรู้จักตนเอง คิดและตัดสินใจแก้ปัญหาได้ด้วย ตนเอง แสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร มีความสามารถในการปรับตัว การสื่อสารและสร้าง สัมพันธภาพ รู้จักการวางแผนการจัดการ และการทำงานเป็นทีม

การประกันคุณภาพ

พันธสัญญาสู่ความสำเร็จ โรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน พัฒนาระบบประกันคุณภาพของโรงเรียนอย่างเข้มแข็งโดยพัฒนามาตรฐาน ระบบบริหารคุณภาพ ตรวจสอบทบทวน ประเมินผลภายใน และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง โดยมีระบบวางแผน กำกับ ติดตามประเมินผลการดำเนินงานที่เน้นการปรับปรุงพัฒนาอย่างสมดุลรอบด้าน รองรับ การประเมินภายนอก (สพฐ., 2546, หน้า 78-80)

บทบาทการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ของสถานศึกษา สถานศึกษาจะต้องดำเนินการตามภาระงาน ได้แก่ การควบคุมคุณภาพการศึกษา การตรวจสอบหรือการทบทวนคุณภาพภายใน และการประเมินคุณภาพการศึกษา ดังนี้ (สมศักดิ์ สิ้นธุระเวช, 2542, หน้า 155-156)

I. การควบคุมคุณภาพการศึกษา (Quality Control)

1.1 การกำหนดมาตรฐาน

จัดทำมาตรฐานการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น จากมาตรฐาน กลางโดยคณะกรรมการโรงเรียนซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง และประชาชน

1.2 การพัฒนาเข้าสู่มาตรฐานการศึกษา

1.2.1 การพัฒนาโรงเรียนให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และพัฒนา จะต้องกระตุ้น จูงใจ ให้ผู้ร่วมงานรักการเรียนรู้และพัฒนาอยู่เสมอ เน้นให้บุคลากรมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ให้ดีขึ้น

1.2.2 มีการสร้างจิตสำนึกของผู้ร่วมงานให้เห็นว่าการปรับปรุงคุณภาพจะต้อง ปรับปรุงอยู่ตลอดเวลาและเป็นหน้าที่ของทุกคน

1.2.3 เป็นสมาชิกชมรมทางวิชาการของจังหวัด และเป็นเครือข่ายศูนย์บริการ

1.2.4 จัดทำธรรมนูญโรงเรียน

1.2.5 พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและสื่อการเรียนการสอน

1.2.6 บริหารให้มีคุณภาพ (Quality Management) มุ่งเน้นผลผลิต (นักเรียน) ที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้า ดังนี้ 1) ควบคุมคุณภาพและประเมินตนเองในทุก ๆ กิจกรรมของกระบวนการบริหารและกระบวนการเรียนการสอน โดยใช้วงจรควบคุมคุณภาพ (Quality Control Cycle) PDCA ของเดมมิง (Demming) 2) มีการทำงานเป็นมาตรฐานควบคุมกระบวนการเอกสารคู่มือ 3 ระดับที่จัดทำขึ้น ได้แก่ คู่มือนโยบาย คู่มือขั้นตอนการทำงาน/ แนวปฏิบัติ/ วิธีการ และคู่มือการทำงาน/ แผนการสอน 3) ต้องให้ทุกคนในองค์กรมีส่วนร่วม (Total Participation) เพื่อให้พลังที่มีอยู่อย่างไม่จำกัดของทุกคนในองค์กรร่วมกันพัฒนาให้ตรงตามความต้องการของลูกค้าและความต้องการเปลี่ยนแปลง 4) มีการทำงานเป็นคณะในทุกระดับ เน้นให้ทุกคนมีอำนาจตัดสินใจ ซึ่งจะส่งผลให้มีการปรับปรุงสร้างขวัญและกำลังใจ และเจตคติที่ดี

1.2.7 พัฒนาระบบสารสนเทศของโรงเรียน

1.2.8 ระดมความร่วมมือจากชุมชนและเอกชน

2. การตรวจสอบคุณภาพ หรือทบทวนคุณภาพภายใน (Internal Audit or Internal School Review)

2.1 โรงเรียนทบทวนคุณภาพภายในด้านคุณภาพโรงเรียนและคุณภาพการสอนทุกปี

2.2 นำผลการทบทวนมาดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงให้ได้คุณภาพมาตรฐานที่

กำหนด

3. การประเมินคุณภาพการศึกษา โรงเรียนควรกำหนดให้มีการประเมินความก้าวหน้าและประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการในทุก ๆ แผนงาน แล้วนำมาปรับปรุงพัฒนา

ระดับการประกันคุณภาพการศึกษา แนวทางการประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน จำแนกได้ 2 ระดับ ดังนี้ (สมศักดิ์ สันธุระเวช, 2542, หน้า 12-13)

1. ระดับ Accountability หมายถึง โรงเรียนที่มีระบบการบริหารคุณภาพ (Quality Management) ที่สร้างความมั่นใจ ฟังพอใจต่อผู้ปกครอง ชุมชน ซึ่งเป็นลูกค้าว่า ผู้ที่จบการศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดในระดับนี้ ผู้ปกครองและชุมชน จะเป็นผู้ยอมรับในคุณภาพของผู้จบการศึกษา โดยผู้ปกครองและชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องในรูปแบบของคณะกรรมการ โรงเรียน ดังนั้น โรงเรียนจะต้องเปิดโอกาสให้คณะกรรมการ โรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน (ธรรมนูญโรงเรียน) ร่วมรับผิดชอบและร่วมตัดสินใจ

2. ระดับ Accreditation หมายถึง โรงเรียนที่มีระบบการบริหารคุณภาพ (Quality Management) ที่สร้างความมั่นใจ ความพึงพอใจต่อผู้ปกครอง ชุมชน สังคม ซึ่งเป็นลูกค้าว่าผู้จบ

การศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด โดยมีองค์กรภายนอกเป็นผู้รับรอง มาตรฐานการศึกษา บทสรุปการดำเนินงานการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

การดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ให้ความสำคัญต่อแผนพัฒนาคุณภาพ การศึกษา ที่สถานศึกษาพัฒนาขึ้นตามข้อมูลผลการประเมินสภาพปัญหาและความจำเป็น และ ศักยภาพของสถานศึกษา ดำเนินการบริหารจัดการตามภาระงานของสถานศึกษาให้สามารถ ดำเนินงานตามแผนดังกล่าวได้อย่างมีคุณภาพ มีการตรวจสอบและทบทวน (ประเมินตนเอง) อยู่ ตลอดเวลา ตั้งแต่ครูเตรียมการสอนเข้าห้องเรียน กระบวนการเรียนการสอน การสอบผลสัมฤทธิ์ ของผู้เรียน คุณลักษณะผู้เรียน และการบริหารจัดการทุกกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์ ในการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้จะมีการบันทึกการตรวจสอบของตนเองของ หมวดวิชาและสถานศึกษาไว้เป็นหลักฐาน เพื่อให้เห็นร่องรอยหลักฐานของการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาอย่างต่อเนื่อง และใช้เป็นข้อมูลในการรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปีต่อนักเรียน ผู้ปกครอง สาธารณชนและต้นสังกัด การดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ สถานศึกษาจะมีร่องรอยหลักฐานปรากฏว่าได้ดำเนินการก็สามารถเข้าสู่ระบบ ประกันคุณภาพ การศึกษาภายในสถานศึกษาไปสู่การพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ตามภาระความรับผิดชอบที่แท้จริง และเสนอรายงานผลการพัฒนาคุณภาพตนเองเพื่อ รับการประเมินภายนอกได้ (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 48-49)

สายพิน อินสม (2548, หน้า 621-622) การตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินการ ประกันคุณภาพภายในพบว่า จุดแข็งโรงเรียนนานาชาติระบบอเมริกัน คือ ความร่วมมือของ บุคลากรภายในมีความเข้มแข็ง ผู้บริหาร ครู เจ้าหน้าที่ นักเรียนและผู้ปกครองเสียสละและ สนับสนุน โรงเรียนดีมาก มีบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการเรียนการสอน ซึ่งมุ่งเน้นความ คาดหวังในการเรียนรู้อย่างทั่วถึงทั้งโรงเรียน ทั้งในด้านศีลธรรม และจิตวิญญาณ มีแผนแม่บทใน การก่อสร้างอาคารในอนาคต สถานะการเงินมั่นคง และจุดแข็ง ของโรงเรียนนานาชาติแบบอังกฤษ พบว่าโรงเรียนดำเนินการตามนโยบาย พันธกิจและเป้าหมายได้บรรลุผล โดยเฉพาะนโยบายเปิด กว้างเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีกับผู้ปกครอง มุ่งเน้นการดูแลด้านจิตใจและ จัด โปรแกรมพิเศษ เฉพาะ สนับสนุนทางด้านวิชาการแก่นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษและ สร้างความก้าวหน้าทาง การศึกษา มีการวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อให้งานที่มุ่งเน้นเกิดผลสำเร็จและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ณรงค์ฤทธิ์ อินทนาม (2547, หน้า 605) วิจัยเรื่องปัจจัยเอื้อต่อคุณภาพของสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามระบบการประเมินคุณภาพภายนอก จากผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยเอื้อ ต่อคุณภาพสถานศึกษาได้แก่ 1) การดูแลและส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยผู้ปกครอง

2) สภาพทางกายภาพของสถานศึกษาตามการรับรู้ของผู้ปกครอง นักเรียน 3) สภาพห้องเรียนและห้องปฏิบัติการพิเศษ 4) การจัดการเรียนการสอนแนวใหม่ 5) การนิเทศภายในและ 6) กลยุทธ์ในการแบ่งภาระงานของสถานศึกษาที่ต้องคำนึงถึง ความเท่าเทียม

ชวนชม ชินะดังกูร (2548, หน้า 611) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยองค์กรที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเรื่องการประกันคุณภาพการศึกษา 3 ด้าน ได้แก่ ด้านผู้เรียน ด้านผู้บริหารและด้านครู ผลการวิจัยพบว่าด้านผู้เรียนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดกว่าทุกด้าน ดังนั้นสถานศึกษาต้องส่งเสริมสนับสนุนครู หาวิธีการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายเพื่อให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับคนอื่น ได้ มีสุนทรีย์ สุขภาพและจิตที่ดี มีสุนทรียภาพ

ฉัตรนภา พรหมมา (2548, หน้า 9-19) กล่าวว่า การเทียบเคียงมาตรฐาน (Benchmarking) เป็นการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบสมรรถนะอย่างเป็นระบบ เป็นการเรียนรู้ว่าระบบที่ดีที่สุด เขาทำกันอย่างไร แล้วนำวิธีการของเขามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการทำงานของเรา รูปแบบการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบสมรรถนะอย่างเป็นระบบมีวงจรการดำเนินงาน โดยใช้รูปแบบ PDCA มาใช้ และประยุกต์ได้ดังนี้ 1) การเลือกกระบวนการที่ต้องเทียบเคียงมาตรฐาน 2) คัดเลือกและจัดเตรียมทีมงาน 3) กำหนดองค์กรที่จะทำการเปรียบเทียบ 4) รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล 5) กำหนดช่องว่างของผลการปฏิบัติงานและจุดแข็งพร้อมจัดทำข้อเสนอแนะ 6) ศึกษาระบบ 7) สื่อสารให้ทราบข้อค้นพบ 8) กำหนดเป้าหมาย 9) สร้างแผนดำเนินการปฏิบัติ 10) กำกับการเปรียบเทียบซ้ำ

สรุปได้ว่าโรงเรียนในฝันทุกโรงเพิ่มระดับคุณภาพมาตรฐานฐานการศึกษาที่สูงขึ้น เป็นที่ยอมรับของชุมชน จัดระบบการประกันคุณภาพภายในที่เข้มแข็งต่อเนื่อง ใช้ระบบเทียบเคียงมาตรฐาน โดยศึกษา เปรียบเทียบ และพัฒนาไปสู่ภาพความสำเร็จ ด้วยการดำเนินการ พัฒนาหลักสูตร พัฒนาการสอนและพัฒนาคุณภาพนักเรียน เตรียมรับการประเมินจากภายนอก

ดังนั้นในด้านกระบวนการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน สรุปได้ว่า โรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันดำเนินการพัฒนาตนเองอย่างรวดเร็ว โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานการพัฒนาบนพื้นฐานศักยภาพของโรงเรียนและชุมชน เพื่อให้เป็นโรงเรียนธรรมาภิบาลที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น มีบรรยากาศและวัฒนธรรมการปฏิบัติงานที่เป็นกัลยาณมิตร มีคุณภาพมาตรฐานสูง ด้วยระบบการประกันคุณภาพภายในที่เข้มแข็งต่อเนื่อง พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้เป็นที่ไปตามภาพความสำเร็จได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากชุมชนและท้องถิ่น มีระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนที่เข้มแข็ง ในการส่งเสริม พัฒนา

ป้องกัน และการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดกับนักเรียน มีข้อมูลนักเรียน เป็นรายบุคคล ทำการคัดกรอง และให้การดูแลเอาใจใส่ ให้การปรึกษาอย่างใกล้ชิด ตลอดจน จัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไข ปัญหา และพัฒนานักเรียนอย่างเท่าเทียมกันตามศักยภาพ เพื่อให้ นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะ การดำรงชีวิตและรอดพ้นจากวิกฤตทั้ง ปวง โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนเป็นแบบบูรณาการ ที่มีความยืดหยุ่น มีความหลากหลาย มีลักษณะเด่นตามบริบท วิถีชีวิตและความต้องการของท้องถิ่น เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่ เกี่ยวข้อง มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนตามศักยภาพ มีความสมบูรณ์ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา จัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งด้านวิชาการ วิชาการ และ วิชาชีวิตไปพร้อมกัน เปิดโอกาสให้ ผู้เรียนพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ เสริมสร้างทักษะ การดำรงชีวิตสามารถนำความรู้ประยุกต์เข้า กับชีวิตจริงได้และเป็นผู้แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ นำข้อมูลสารสนเทศ มาสร้างองค์ความรู้ อย่างมีคุณธรรมและเป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม ประเทศชาติและสังคมโลก

ด้านการเรียนรู้และการพัฒนา

ความเป็นมืออาชีพ

โรงเรียนในฝันเน้นที่ บุคลากรทุกระดับมีความรู้ความสามารถมีทักษะในการจัดการ เรียนรู้และบริหารจัดการในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาระดับมืออาชีพ คุณลักษณะที่สำคัญคือ

- 1) ครูมีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเป็นผลที่สอดคล้องกับ สภาพความสำเร็จของโรงเรียนในฝัน 2) ครูและผู้บริหารมีความรู้ความสามารถด้าน ICT 3) ครูและผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร 4) ผู้บริหารเป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลง (สพฐ., 2548 ค, หน้า 27) ปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนการปฏิรูปการเรียนรู้มุ่งสู่ ความสำเร็จด้านผู้เรียน คือผู้บริหารและครู ภาพความสำเร็จของการปฏิรูปการเรียนรู้โรงเรียนในฝัน มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วนคือ

1. การพัฒนาครูสู่มืออาชีพ มีแนวดำเนินการดังนี้

- 1.1 การพัฒนาครูให้มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู
- 1.2 การส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการ
- 1.3 การพัฒนานวัตกรรม เทคนิควิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นสื่อ ICT
- 1.4 พัฒนาให้ครูมีจิตวิทยาในการดูแลช่วยเหลือพัฒนานักเรียนตามธรรมชาติและ ศักยภาพเพิ่มพูนทักษะการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร
- 1.5 การค้นคว้าและพัฒนาวิชาชีพแก่ครู

2. ปัจจัยที่สนับสนุนให้การพัฒนาครูเกิดการปฏิรูปการเรียนรู้ตามแผนดำเนินการ ได้แก่ (สพฐ., 2548 จ, หน้า 7-8)

2.1 การได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารสถานศึกษา การพัฒนาโรงเรียน

2.2 ความพร้อมด้าน ICT

2.3 โรงเรียนอิเล็กทรอนิกส์

2.4 ระบบภาคีเครือข่าย ผู้อุปถัมภ์

2.5 ระบบการบริหาร ระบบการประกันคุณภาพ

2.6 ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ผู้บริหารเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและเป็นผู้นำทางวิชาการ มีการบริหารจัดการที่ดี สามารถใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร พัฒนาตนเอง นำนวัตกรรมการบริหารจัดการไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการบริหารโรงเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียน โดยได้รับการสนับสนุนจากกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (สพฐ., 2547 ข, หน้า 9-10) คุณลักษณะของผู้นำหรือผู้บริหาร โรงเรียนในฝัน เป็นผู้นำที่ไม่ใช่เจ้านายแต่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่จะสามารถพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพและที่มีคุณภาพอยู่แล้วให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีคุณลักษณะดังนี้ 1) รอบรู้มองไกล ซึ่งเป็นความรู้ด้านการบริหาร 2) เปิดใจกว้าง กล้าตัดสินใจ คิดใช้กลยุทธ์ เป็นทั้งผู้นำและผู้บริหาร และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการบริหารจัดการ เป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้บริหารมืออาชีพ 3) สร้างความร่วมมือ โดยการปรับตัวและยืดหยุ่น มุ่งการสื่อสารประสานสัมพันธ์และร่วมมือกันทุกฝ่าย 4) ยึดถือผลสำเร็จ โดยการรับผิดชอบ บริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ใช้การชี้แนะ บนพื้นฐานการเปิดเผยและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ชี้แนะให้บุคลากรเรียนรู้และพัฒนางานให้เกิด ผลดี รวมทั้งการจัดการทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมและคุ้มค่า (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ [สกศ.], 2543, หน้า ก-ข) นอกจากนั้นมีการวิจัยพบว่า ผู้บริหารทางการศึกษาไทยมีปัญหามากที่สุดในการบริหารวิชาการ หลักสูตรการสร้างผู้บริหาร นอกจากเรื่องการวางแผนและกฎหมายแล้ว ควรเน้นในเรื่องหลักสูตรการเรียนการสอนและการบริหารการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานักเรียน

การพัฒนาบุคลากร (สกศ., 2545, หน้า ข) กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากรทั้งโรงเรียนมีวิธีการที่หลากหลายมากขึ้นนอกเหนือจากการส่งผู้แทนของโรงเรียนเข้ารับการอบรมและประชุมทางวิชาการ กระบวนการพัฒนาบุคลากรเพิ่มด้วยผู้บริหาร นักวิจัยในพื้นที่และศึกษานิเทศก์ร่วมกัน สร้างความตระหนักต่อการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การสร้างศรัทธาในวิชาชีพ การวางแผนร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งทางด้านองค์ความรู้ ทักษะและนวัตกรรมการเรียนการสอน บุคลากรได้รับการแนะนำและยอมรับซึ่งกันและกันแบบกัลยาณมิตร เกิดองค์ความรู้

ด้านการวิจัย พบเป้าหมายการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีระบบกัลยาณมิตรนิเทศ คลินิกการเรียนรู้ ศูนย์วิทยากรและเครือข่ายการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ การสนับสนุนด้านงบประมาณ สื่อ และวิธีการโดยตรงสู่โรงเรียนเป็นปัจจัยนำความสำเร็จในการพัฒนาบุคลากร ทั้งนี้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมสนับสนุน ตรวจสอบและยกย่องศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง (สทศ., 2545, หน้า 28) ปัจจัยเอื้อต่อความสำเร็จของการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน พบว่า ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ บุคลากร รองลงมาคือ สื่อและสิ่งแวดล้อมและปัจจัยรองลงมาอื่น ๆ เรียงตามลำดับความสำคัญ ได้แก่ งบประมาณ ระบบการทำงาน โครงการพิเศษต่าง ๆ ที่ต้นสังกัด มอบหมายสนับสนุน

การศึกษาปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อการจัดการคุณภาพของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในกรุงเทพมหานคร (สมชาย เทพแสง, 2548, หน้า 614) ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการคุณภาพโดยรวมของผู้บริหารโรงเรียนเมื่อเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ปัจจัยด้านคุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้บริหารที่มุ่งคุณภาพ ปัจจัยด้านเวลา ปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยีและปัจจัยด้านประสบการณ์ในการบริหาร (ลัดดา ภูเกียรติ, 2547, หน้า 102) ได้สรุปสาระสำคัญจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 4 ครูจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ พร้อมทั้งจะปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนของตนเองและนำวิธีการสอนแบบต่าง ๆ รวมทั้งนวัตกรรมที่หลากหลายมาประยุกต์ให้กับนักเรียนเพื่อกระตุ้นและส่งเสริมในการเรียนการสอนทุกวิชาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน (ทิวาพร อุณยเกียรติ, 2547, หน้า 140) ได้วิจัยการศึกษาผลการเรียนรู้ เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่จัดการเรียนรู้แบบร่วมมือกัน พบว่าจากความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือกัน นักเรียนเห็นด้วยต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือกันเรียนรู้ในระดับมาก โดยรู้จักวิธีการทำงานร่วมกับคนอื่น ๆ และการทำงานระบบกลุ่ม

ผลการวิจัยค้นคว้าที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

บรรชกร กล้าหาญ (2547, หน้า 131) ศึกษาผลของการบูรณาการเสริมสร้างคุณธรรมให้กับผู้เรียน โดยใช้กิจกรรมบัตรคุณธรรมและระบบคู่สัญญา ผลการวิจัยพบว่า สิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาหรือสังคมคือการเป็นแบบอย่างซึ่งในสถานศึกษาควรเป็นแบบอย่างที่ดี พร้อมทั้งการประชาสัมพันธ์ยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ที่ทำความดีนั้นให้ปรากฏเป็นแบบอย่างเพื่อการจูงใจในการปฏิบัติ

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2544, หน้า 42) อธิบายเกี่ยวกับบรรยากาศในโรงเรียนและผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนว่า บรรยากาศในชั้นเรียนที่สมบูรณ์และสิ่งแวดล้อมจาก การเรียนรู้ใน

ทางบวก เป็นสถานที่พิเศษและสามารถก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่น่าทึ่ง สูงกว่า การแสดงออกทางวิชาการ โดยเฉลี่ย อัตราการมาเรียนดีกว่าคณะครูที่มีความรู้สึกที่มั่นคงกว่าและขวัญที่สูงกว่าของนักเรียน มีปัญหาทางวินัยน้อย อัตราการออกกลางคันต่ำ การทำลายทรัพย์สินสมบัติโรงเรียนมีน้อยและการกระทำผิดมีอัตราต่ำ โรงเรียนเหล่านี้คือชุมชนที่นักเรียนและครูปฏิบัติต่อกันด้วยความนับถือและที่ซึ่งนักเรียนมีความสุข ความมั่นใจ มีผลผลิต และภูมิใจในโรงเรียนของตนเอง

สมชาย เทพแสง (2546, หน้า 11-16) สรุปว่า การปฏิรูปการศึกษานั้นผู้นำนั้นมีความสำคัญที่นำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพการศึกษาผู้นำยุคใหม่ ที่เน้นการปฏิรูปจึงต้องเป็นผู้นำคุณภาพ มีวิสัยทัศน์ ใช้หลักการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับบุคลากรทั้งภายในและนอกองค์กร มีความมุ่งมั่นทำงาน มีความรู้ความสามารถในการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีและใช้ข้อมูลสถิติในการวิเคราะห์และตัดสินใจ มีความสามารถในการสื่อสาร การจูงใจ เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ชญญา อภิบาลกุล และเรณู คุปต์เจียร (2548, หน้า 290-312) เสนอแนะว่า สถานศึกษาต้องสนับสนุนให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้มีความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ และมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษาโดยเฉพาะด้านการบริหารงานวิชาการและด้านอื่น ๆ รวมทั้งสร้างแรงจูงใจให้เกิดความรู้สึกที่เป็นเจ้าของสถานศึกษาอย่างแท้จริง

พิทยา สังขะเลขา (2547, หน้า 268-274) สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านคณะกรรมการ ได้แก่ การได้รับการยอมรับด้านโรงเรียน ได้แก่ ความชัดเจนของเป้าหมาย นโยบาย แผนงาน ด้านชุมชน ได้แก่ การให้ความสำคัญของผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมและความเชื่อถือที่มีต่อผู้บริหารสถานศึกษาและความเชื่อถือศรัทธาต่อสถานศึกษา

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าโรงเรียนในฝันเน้นครูที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู ผู้บริหารเป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลงบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ เป็นผู้นำทางวิชาการ มีคุณลักษณะของผู้นำคุณภาพ ครูและผู้บริหารมีทักษะมีความสามารถด้าน ICT ภาษาอังกฤษและกระบวนการวิจัย ร่วมพัฒนาให้มีบรรยากาศในชั้นเรียนที่สมบูรณ์ สนับสนุนการปฏิรูปการเรียนรู้ มีความพร้อมด้าน ICT เป็นโรงเรียนอิเล็กทรอนิกส์ มีระบบภาคีเครือข่ายและผู้อุปถัมภ์ ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการ มีส่วนร่วมสนับสนุน ตรวจสอบ ภายใต้วามสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตร

2. โรงเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (E-School)

ประเทศไทยในทศวรรษแรกของศตวรรษที่ 21 มีนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศหลายประการ นโยบายรัฐบาลด้านเศรษฐกิจ สังคม และ

การเมืองได้ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ให้มีอินเทอร์เน็ตตำบล โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Commerce) ช่วยในการเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการข้อมูลและการตลาด การประกันสุขภาพทั่วถึงจะต้องมีระบบบริหารจัดการข้อมูล พัฒนาระบบเทคโนโลยีการศึกษาและเครือข่ายสารสนเทศ เพื่อการศึกษา เพื่อเพิ่มและกระจายโอกาสทางการศึกษาให้คนไทยทั้งเมืองและชนบทนโยบายเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อพัฒนาของประเทศไทยไปสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ พ.ศ. 2544-2553 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา สามารถแบ่งกลยุทธ์การพัฒนาได้เป็น 5 องค์ประกอบใหญ่ ดังนี้

- 1) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนาด้านภาครัฐ
- 2) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนา
- ด้านการพาณิชย์
- 3) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม
- 4) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนาทางการศึกษา
- 5) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนาด้านสังคม

เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนาทางการศึกษามีเป้าหมายเพื่อพัฒนาและเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ในทุกระดับของประเทศเพื่อรองรับการพัฒนาสู่สังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้ (ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, 2545.) เป็นที่ยอมรับกันว่าสถานศึกษาจำเป็นต้องจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาทักษะที่จำเป็น 3 ทักษะ ประกอบด้วย 1) การสื่อสารกับบุคคลที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม 2) การทำงานร่วมกัน 3) การใช้คอมพิวเตอร์ (สพฐ., 2548 ข, หน้า 1)

ความคาดหวังของรัฐบาลในด้านการปฏิรูปการศึกษาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การเพิ่มศักยภาพในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา เนื่องด้วยข้อเท็จจริงที่ยอมรับกันว่า ในยุคปัจจุบันและอนาคต ผู้ที่จะดำรงตนอยู่ได้อย่างมั่นคง มีความสุขและพัฒนาศักยภาพของตนเองได้เต็มศักยภาพ สามารถขยายขีดความสามารถในการเรียนรู้ อย่างไร้ขอบเขตจำกัด ในสังคมโลก คือผู้ที่มีทักษะความสามารถในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (สพฐ., 2547 ค, หน้า 1-2) ภารกิจหลักของโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันที่สำคัญคือ จัดทำโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนขั้นดี ดังนั้น ICT จึงเข้ามาเป็น ส่วนสำคัญที่จะช่วยจัดการโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนขั้นดีในเวลาอันสั้น จำเป็นต้อง มีการบริหารจัดการให้มีศักยภาพสูงสุดในการใช้ ICT พัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในด้านนี้ อย่างเต็มศักยภาพ บุคลากรหลักที่สำคัญและสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่าง เป็นรูปธรรม คือ ผู้บริหาร โรงเรียน ซึ่งเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง จำเป็นต้องมีพื้นฐานและ มีวิสัยทัศน์ในด้านนี้เป็นอย่างดี

โรงเรียนในฝันสร้างโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต คิดวิเคราะห์ มีความสามารถด้านเทคโนโลยี มีคุณธรรม รักวัฒนธรรมไทย โรงเรียนมุ่งใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการถ่ายทอดเนื้อหาผ่านทางอุปกรณ์

อิเล็กทรอนิกส์ไม่ว่าจะเป็นคอมพิวเตอร์ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต อินทราเน็ต หรือสัญญาณโทรทัศน์ สัญญาณดาวเทียม ผู้บริหารใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ในการบริหารจัดการใน โรงเรียนให้เกิดการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในเวลาอันรวดเร็วและ ก้าวสู่ความเป็นโรงเรียนผู้นำ หรือเทียบเท่าโรงเรียนชั้นนำของจังหวัดหรือของประเทศต่อไป อันจะก่อให้เกิดโรงเรียนชั้นนำ ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร E-School (สพฐ., 2548 ก, หน้า 31)

ปัจจุบัน แนวโน้มของการจัดการศึกษาเปลี่ยนไป ผู้เรียนมีความสามารถที่จะสร้าง องค์ความรู้ด้วยตนเอง เป็นแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (พรมณี เกษมกล, 2546, หน้า 48-49) นอกเหนือจากการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน ครูอาจเลือกใช้ เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ การสนับสนุนให้ผู้เรียนค้นคว้าความรู้จากแหล่งอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงบนเครือข่ายทั่วโลก จะช่วยให้เรียนรู้ทันวิทยาการ ไม่จำเป็นต้องฟังจากคำบอกของครู ภายในโรงเรียนเท่านั้นส่งผลให้เกิดนิสัย ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนและเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้

โรงเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (E-School) คือ ปัจจัยเอื้อที่สนับสนุนให้ครูเป็นมืออาชีพ โดยจัด ให้มีเครื่องคอมพิวเตอร์เชื่อมต่อระบบเครือข่าย พร้อมระบบมัลติมีเดีย บริหารข้อมูลสารสนเทศ และสื่อสารข้อมูลผ่านระบบเครือข่ายทั้งข้อมูลภายในโรงเรียน ระหว่าง โรงเรียนและระดับสากล ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทุกระดับใช้ในการเรียนรู้และการสื่อสาร จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ มีสื่อและ ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ โรงเรียนมีเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์ข้อมูลของโรงเรียน ผลงานครู นักเรียน กระดานถามตอบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (สพฐ., 2548 จ, หน้า 46)

นิวัฒน์ ศรีสวัสดิ์ (2547, หน้า 377-387) กล่าวว่า โลกปัจจุบันได้ก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ อย่างรวดเร็ว ด้วยอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาการด้านการสื่อสาร โทรคมนาคมและ เทคโนโลยีสารสนเทศที่มีเครือข่ายโยงใยไปทั่วโลกทำให้เป็นสังคมแห่งข่าวสาร ข้อมูล การจัดการ เรียนรู้จึงต้องเกิดจากสภาพจริง เน้นให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เปลี่ยนจาก การฟังฟัง คนอื่นเป็นการให้ความรู้แก่ตนเอง

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545) อธิบายรูปแบบวิธีการและเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่ มุ่งพัฒนาทักษะการค้นคว้า แสวงหาความรู้ว่า เป็นทักษะที่สำคัญยิ่งที่จะนำผู้เรียนไปสู่การค้นพบ และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองเป็นเสมือนกลไกที่จะนำผู้เรียนสู่โลกแห่งการเรียนรู้ที่ผู้เกี่ยวข้อง ต้องจัดและฝึกฝนให้กับผู้เรียน

สรุปได้ว่าการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนในฝันเน้นการมีทักษะความสามารถใน ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการให้เป็นโรงเรียนชั้นนำ ในเวลาอันสั้น จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการถ่ายทอดเนื้อหาผ่านทางอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ไม่ว่า จะเป็นคอมพิวเตอร์ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต อินทราเน็ต หรือสัญญาณโทรทัศน์ สัญญาณดาวเทียม

เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ สนับสนุนให้ผู้เรียนค้นคว้าความรู้จากแหล่งอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงบนเครือข่ายทั่วโลก ส่งผลให้เกิดนิสัย ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนและเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

ดังนั้นด้านการเรียนรู้และพัฒนา สรุปได้ว่าโรงเรียนในพื้นที่บุคลากรทุกระดับ มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการจัดการเรียนรู้และบริหารจัดการในการพัฒนา คุณภาพการศึกษาระดับมืออาชีพ ครุมีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู พัฒนานวัตกรรม เทคนิควิธีการ จัดกระบวนการเรียนรู้ ผู้บริหารเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง บริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ เป็นผู้นำทางวิชาการ มีคุณลักษณะของผู้นำคุณภาพ ปฏิรูปการเรียนรู้ให้เป็นโรงเรียนอิเล็กทรอนิกส์ มุ่งใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือของการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ให้ผู้เรียนค้นคว้าความรู้จากแหล่งอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงบนเครือข่ายทั่วโลก มีระบบภาคีเครือข่ายผู้อุปถัมภ์ ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมสนับสนุนการบริหารจัดการโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนชั้นนำในเวลาอันสั้น จะส่งผลให้เกิดนิสัย ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีความสามารถ สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองอันเป็นแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้

ด้านงบประมาณและทรัพยากร

ภาคี เครือข่าย

โรงเรียนในพื้นที่ คือ โรงเรียนที่เกิดจากการร่วมคิดร่วมฝันจากประชาสังคม จึงมุ่งระดมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา สนับสนุนในด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ต่าง ๆ และด้านทรัพยากรทุกรูปแบบ เพื่อให้โรงเรียนสามารถดำเนินงานไปสู่เป้าหมายของโรงเรียนในพื้นที่อย่างคุณภาพ โดยมีหน่วยงานจากภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน องค์กรภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้นำศาสนา พ่อแม่ ผู้ปกครอง นักเรียน ประชาชนในชุมชน ประชาชนทั้งในและต่างประเทศให้การสนับสนุนทั้งในด้านวัสดุ ครุภัณฑ์ สนับสนุนการเรียนรู้ด้านสื่อการศึกษาและแหล่งเรียนรู้ ด้านการบริหารจัดการ ด้านอาคารสถานที่ ด้านงบประมาณ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548 ค, หน้า 37)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้จัดให้มีกิจกรรมสนับสนุนที่หลากหลาย และให้ความสำคัญกับการแสวงหาทรัพยากรในการสนับสนุน โดยเฉพาะด้านผู้อุปถัมภ์จากชุมชน เอกชน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ทำให้โรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในพื้นที่สามารถดำเนินงานบรรลุตามเป้าหมาย (สพฐ., 2548 จ, หน้า 47) แนวทางการพัฒนาครุมืออาชีพ

ด้วยระบบภาคีเครือข่าย ประกอบด้วย 1) ผู้อุปถัมภ์ มีหน้าที่ ช่วยเหลือ จัดหาสื่อ สิ่งพิมพ์ วัสดุกรรม ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน เป็นวิทยากรหรือสรรหาวิทยากรพัฒนาความรู้ ทักษะ เจตคติ ค่านิยมและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นหรือจัดหาแหล่งเรียนรู้ และสถานประกอบการ ในการพัฒนาครู กำกับติดตามและประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู สนับสนุน งบประมาณ สถานที่ในการจัดกิจกรรมทางวิชาการ กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ครู 2) พี่เลี้ยง มีหน้าที่ พัฒนาคูตามความต้องการจำเป็นของแต่ละ โรงเรียนและครูแต่ละคน ให้คำปรึกษา และ สนับสนุนให้ครูพัฒนาการสอนและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ติดตาม ประเมินผลและนิเทศ การพัฒนา การสอนของครู

ผลวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนรู้ของสถานศึกษาและชุมชน ตาม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ในสถานศึกษา เขตการศึกษา 1 ได้สรุปแนวคิดแบบของการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชน ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ เป็นลักษณะ การร่วมมือหรือการทำกิจกรรมร่วมกันที่มีข้อจำกัดเนื่องจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ไม่เท่าเทียม กันระหว่าง 2 ฝ่าย 2) การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนแบบเป็นบางส่วน เป็นการเข้ามาเกี่ยวข้อง ของประชาชนในระดับความเข้มข้นมากขึ้นกว่าแบบชายขอบ ในรูปแบบคณะกรรมการสถานศึกษา ที่เป็นตัวแทนของผู้ปกครองและชุมชนที่รัฐถือเป็นนโยบายสำคัญ ซึ่งสามารถสร้างความชอบธรรม ในการจัดการศึกษาไทย 3) การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนแบบสมบูรณ์ เป็นการมี ส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชน โดยทั้งสองฝ่ายร่วมกันอย่างเข้มข้นและเท่าเทียม (อุดมสิทธิ จิตวิจารณ์, 2545, หน้า 31) ซึ่งจากแนวคิดที่กล่าวมา ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้สถานศึกษาสามารถทำงาน ร่วมกับชุมชนได้ คือ 1) มีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาร่วมกัน 2) การมีส่วนร่วมและสนับสนุนจากภาคี อื่น ๆ 3) โครงสร้างของการจัดการศึกษาแบบแนวนอน 4) ชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานเพื่อการพัฒนา นโยบายและแนวคิดเกี่ยวกับโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนสมบูรณแบบ ก่อนที่จะ เรียกชื่อเป็นโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน (กรมวิชาการ, 2546, หน้า 5-6) โรงเรียน สมบูรณ์แบบ เป็นโรงเรียนที่เน้นคุณภาพ (Quality School) มีลักษณะดังนี้ 1) ได้รับเลือกจากชุมชน (ตามมติคณะรัฐมนตรี) และต้องเลือกโรงเรียนที่พาไปสู่ฝันได้สำเร็จ 2) หลักสูตร ต้องสะท้อน ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ผู้บริหารเป็นแกนหลักในการบริหารโรงเรียน 4) การพัฒนาครูต้องสร้าง เครือข่ายให้เกิดการเรียนรู้แบบ Snowball Effect 5) การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาต้อง ดำเนินการอย่างเข้มแข็ง

สมศักดิ์ สิ้นธุระเวช (2542, หน้า 162-163) ได้อธิบายการนำระบบคุณภาพ มาใช้ ในระบบการศึกษาว่า การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานผลผลิต ไม่สามารถควบคุมปัจจัย (นักเรียน) ให้มีคุณภาพตามคุณลักษณะที่กำหนดได้เพราะผู้เรียนมีความแตกต่างกัน อีกทั้ง

กระบวนการจัดการของสถานศึกษาที่มีทั้งกระบวนการบริหารและกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องพบกับผู้สอนที่มีความหลากหลายทั้งความรู้ความสามารถ ประสบการณ์อารมณ์ ความรู้สึก และพบกับนักเรียนที่หลากหลายเช่นเดียวกันจึงไม่สามารถควบคุมได้ทุกขั้นตอนเหมือนกระบวนการผลิตของโรงงาน ที่สำคัญผู้เรียนเป็นผลผลิตที่มีศักยภาพแตกต่างกัน ดังนั้น การนำระบบคุณภาพมาใช้ในสถานศึกษาจึงควรใช้วิธีผสมผสานเลือกสิ่งที่ดีมาใช่มิใช่มุ่งไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งเหมือนโรงงาน

งานบริหารสถานศึกษานั้นไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ภาระหน้าที่ของผู้บริหารและงานที่ผู้บริหารต้องปฏิบัติย่อมต้องมีความเหมือนกันทั้งสิ้น โดยถือว่างานวิชาการเป็นหลัก เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของผู้เรียนทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ ส่วนงานอื่น ๆ มีความสำคัญรองลงมาและเป็นงานสนับสนุน มีผลการวิจัยทั้งในและต่างประเทศที่ชี้ให้เห็นว่าผู้บริหารที่ยึดเอางานวิชาการเป็นหลักในการบริหารและมีความเป็นผู้นำทางวิชาการจะนำโรงเรียนไปสู่ความสำเร็จได้ (จันทร์มาธิ์ สงวนนาม, 2545, หน้า 142) และได้ให้ความหมายการบริหารวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดผลตามเป้าหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

เพื่อการพัฒนาโรงเรียนใน โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันให้สามารถดำเนินการบริหารจัดการตามแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้เป็นรูปธรรม จึงได้จัดให้มีกิจกรรมสนับสนุนที่หลากหลายอย่างต่อเนื่องโดยการพัฒนาโรงเรียนที่มีความพร้อมสูงให้เป็นต้นแบบโรงเรียนในฝัน (สพฐ., 2548 ฉ, หน้า 5) ต้นแบบโรงเรียนในฝัน หมายถึง โรงเรียนในโครงการฯที่มีการพัฒนาและมีผลการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายของโครงการอย่างเป็นรูปธรรมและ ผ่านการประเมินเพื่อรับรองการเป็นต้นแบบโรงเรียนในฝันจากสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นนวัตกรรมสำคัญที่จะช่วยให้โรงเรียนในโครงการให้ไปสู่เป้าหมายที่เป็นรูปธรรมอย่างรวดเร็ว มีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาต่อโรงเรียนที่รับผิดชอบ ให้คำแนะนำ ร่วมพัฒนาและ ร่วมประเมินเพื่อรับรอง

ระบบบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance-Based Budgeting: PBB)

การปฏิรูปการศึกษาให้ก้าวหน้าสู่จุดมุ่งหมายในการสร้างคน สร้างงาน เพื่อช่วยกอบกู้วิกฤตเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นการสร้างชาติได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยยึดหลักการจัดการที่เน้นคุณภาพ ประสิทธิภาพและความเสมอภาค จึงได้กำหนดนโยบายในการปฏิรูประบบการบริหารภาครัฐไปสู่การบริหารจัดการแนวใหม่เป็นระบบบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance – Based Budgeting: PBB) (กรมสามัญศึกษา, 2545, หน้า 1-8) เป็นระบบงานที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากรหรืองบประมาณที่ใช้ไปกับผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น โดยมีเงื่อนไขในการบริหารจัดการที่จะทำให้ผู้บริหาร ครูและบุคลากรในโรงเรียน ตลอดจน การสร้าง

ความร่วมมือกับชุมชน องค์กรส่วนท้องถิ่นในการร่วมคิด ร่วมทำ และรับผิดชอบงาน ให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายของโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยจะเน้นการดำเนินงาน ที่ได้ผลผลิตมากที่สุดใช้ทรัพยากรน้อยที่สุดและให้มีประสิทธิผลมุ่งเน้นให้เกิดผลตามที่กำหนดไว้ในนโยบายและเป้าหมายของโรงเรียนสอดคล้องกับนโยบายและเป้าหมายของรัฐบาลเป็นสำคัญ จึงเป็นระบบการบริหารงบประมาณเชิงระบบ โดยการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมทำ มีการกำหนดเป้าหมาย แผนกลยุทธ์ การและประเมินผลอย่างเป็นระบบและตรวจสอบได้โดย การมีส่วนร่วมของบุคลากรภายในและภายนอกโรงเรียนในการกำหนดภารกิจและผลผลิต การปฏิบัติงานที่กำหนดไว้ล่วงหน้า 3-5 ปีเพื่อเป็นเงื่อนไขในการใช้จ่ายงบประมาณแบบเงินก้อน (Block Grant) เป็นการบริหารงานแบบกระจายอำนาจการบริหารงบประมาณสู่โรงเรียนเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานมีอิสระในการดำเนินงานโดยอาศัยมาตรฐานการจัดการด้านการเงิน 7 ด้าน คือ 1) การวางแผนงบประมาณ โดยดำเนินการวิเคราะห์สภาพการณ์ภายในและภายนอกของ โรงเรียนเพื่อคาดคะเนแนวโน้มของสถานการณ์ เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์และผลผลิต ผลลัพธ์ เพื่อแสดงทิศทางในการดำเนินงานของโรงเรียน จัดทำกรอบประมาณการรายจ่ายล่วงหน้า แบบปานกลาง (MTEF) เป็นกรอบการวางแผนงบประมาณล่วงหน้าระยะ 3-5 ปี เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับผู้ปฏิบัติว่าจะได้รับงบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการและ การประเมิน เป็นการตรวจสอบถึงผลงานและผลลัพธ์รวมทั้งเป็นข้อมูลย้อนกลับเพื่อปรับแต่งและตรวจสอบระบบการวางแผนกลยุทธ์ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้ระบบการวางแผนงบประมาณ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด 2) การคำนวณต้นทุนการผลิต เพื่อเป็นข้อมูลสำคัญต้องใช้ประกอบการจัดทำประมาณการรายจ่ายล่วงหน้าแบบปานกลาง การรายงานทางการเงินและ ผลดำเนินการ การประเมินประสิทธิภาพ ประสิทธิผลการดำเนินงาน การกำหนดมาตรฐานต้นทุนผลผลิต และการจัดสรรงบประมาณเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม 3) การจัดระบบจัดซื้อจัดจ้าง เพื่อให้ได้ของดี มีคุณภาพ รวดเร็ว ราคาเหมาะสม ทันเวลา ตรงตามคุณลักษณะที่ต้องการ 4) การบริหารทางการเงินและความคุมงบประมาณ มีมาตรฐานในการบริหารทางการเงินและความคุมงบประมาณโดยยึดความสำคัญของการบริหารทางการเงินและความคุมงบประมาณ ประกอบด้วย การหาแหล่งงบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ และการปฏิบัติตามนโยบายการเงิน มีระบบบัญชีและ การควบคุมบัญชี และการควบคุมงบประมาณ 5) การรายงานทางการเงินและผลการดำเนินการ เป็นมาตรการในการบริหารงบประมาณ และเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานของโรงเรียนแสดงถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวของการปฏิบัติงานในแผนงานโครงการ 6) การบริหารสินทรัพย์ เป็นแนวทางหนึ่งในการบริหารจัดการด้านงบประมาณให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดและ 7) การตรวจสอบภายใน โดยตรวจสอบตามแผนงานที่เกี่ยวกับการบริหารงบประมาณ การเงิน พัสดุและทรัพย์สิน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานในโรงเรียน ประกอบด้วย 1) การรับรู้ 2) การมีส่วนร่วม 3) การดำเนินงานตามระบบ 4) การนิเทศ ติดตาม การดำเนินงาน 5) การรายงาน ทั้งนี้บุคลากรทุกคนในโรงเรียนต้องเข้าใจในระบบการบริหาร งบประมาณ และที่สำคัญที่สุดคือการวิเคราะห์ภาระงานและกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาโรงเรียน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอันเป็นกลไกในการขับเคลื่อนโรงเรียนสู่เป้าหมายตามแนวทางปฏิรูป การศึกษาของรัฐบาลอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 8 มาตรา 58 ให้มีการระดมทรัพยากร และลงทุนด้านงบประมาณ การเงินและทรัพย์สินทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัวยุทธ ชุมชน องค์กรชุมชนเอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่นและต่างประเทศมาใช้ในการจัดการศึกษา (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 74, 2542)

สาวิตรี อุดมมะ (2547) วิจัยสภาพและปัญหาการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา จังหวัดหนองคาย ให้ความหมาย ทรัพยากรในชุมชน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนทั้ง สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สถานที่ บุคคล วัฒนธรรมประเพณี หรือการดำเนินชีวิตประจำวันของท้องถิ่น กิจกรรมในชุมชนซึ่งมีคุณค่าทางการศึกษาและสามารถ นำมาใช้เป็นประโยชน์ในการจัดการศึกษา การบริหารโรงเรียน หรืองานวิชาการของโรงเรียนให้มี ประสิทธิภาพได้

นอกจากนี้ยังได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรทางการศึกษาว่า ผู้บริหารเป็นผู้ที่มี บทบาทสำคัญที่สุดในกรนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน การใช้ทรัพยากรทางการศึกษาเพื่อก่อให้เกิด ประสิทธิภาพสูงสุดนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการและ สถานการณ์แวดล้อมแต่ สิ่งที่จะขาดไม่ได้ก็คือการดำเนินการเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามกำหนดไว้ในหลักสูตรโดยไม่มุ่งหวังที่จะประหยัดทรัพยากรแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ยุทธวิธีการระดมสรรพกำลังจากชุมชน

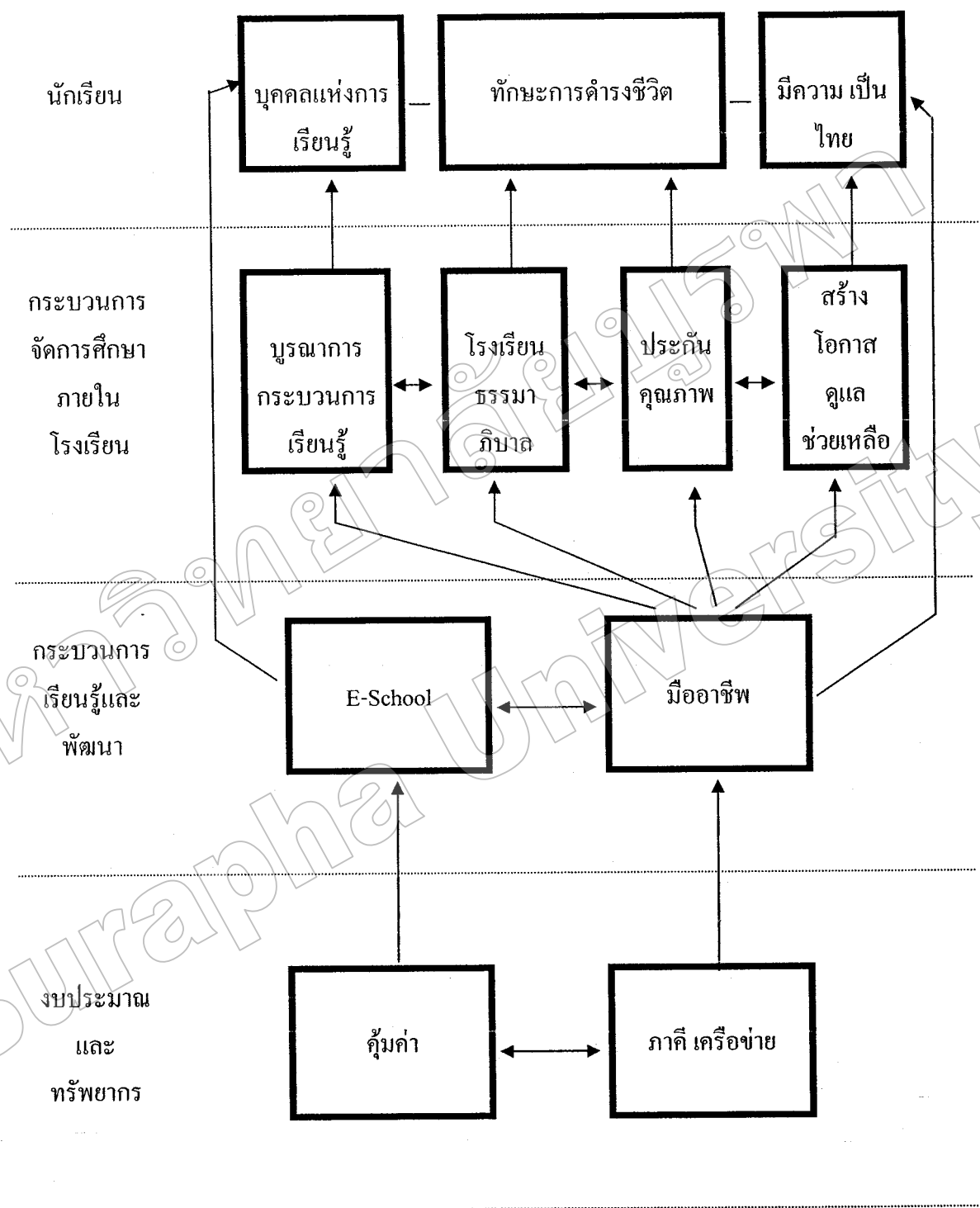
ณัฐวุฒิ สังกลิลลา (2547, หน้า 56-60) ได้ศึกษาและพัฒนารูปแบบการระดมสรรพกำลัง จากชุมชน มียุทธวิธีดังนี้ 1) การใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวและภาวะผู้นำของผู้บริหาร 2) การใช้ องค์กรทางศาสนาและผู้นำทางศาสนาเป็นผู้สนับสนุน 3) การใช้บุคลากร ครู กรรมการสถานศึกษา ติดต่อบริการความร่วมมือ 4) จัดกิจกรรมหารายได้ 5) เชิญบุคคลเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมและเยี่ยม โรงเรียนเพื่อรับทราบปัญหาอุปสรรคและความต้องการของโรงเรียน 6) สนับสนุนจัดตั้งสมาคม มูลนิธิ เพื่อระดมทรัพยากรที่มีกฎหมายรองรับ 7) ร่วมสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน องค์กรที่

สนับสนุนโรงเรียน 8) เปลี่ยนวิกฤตเป็นโอกาส เช่น โรงเรียนที่ได้รับความนิยมจากชุมชนแต่ขาดครู ชุมชนสนับสนุนงบประมาณเป็นค่าจ้างครู เป็นต้น 9) ยกย่องเชิดชูเกียรติบุคคลที่มีความสำคัญ ในชุมชนและให้การสนับสนุนโรงเรียน และ 10) สร้างโอกาสในการแสวงหาทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง และกว้างขวาง

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าภารกิจด้านงบประมาณและทรัพยากรของโรงเรียน ในฝัน คือโรงเรียนที่เกิดจากการร่วมคิดร่วมฝันจากประชาสังคม จึงมุ่งระดมความร่วมมือจาก ทุกภาคส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา สนับสนุนในด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ต่าง ๆ และด้านทรัพยากรทุกรูปแบบ เพื่อให้ครูสามารถพัฒนาผู้เรียน ให้บรรลุภาพความสำเร็จ ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้าน ตั้งแต่ผู้อุปถัมภ์ พี่เลี้ยง ที่มีหน้าที่ให้คำปรึกษา สนับสนุนและ พัฒนาครูตามความต้องการจำเป็นของแต่ละโรงเรียนและครูแต่ละคนให้ครูพัฒนาการสอนและ พัฒนานตนเองอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้อาศัยการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนแบบสมบูรณ์ สองฝ่ายร่วมกันอย่างเข้มข้นและเท่าเทียมมีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาร่วมกัน ชุมชนมีพื้นฐานเพื่อ การพัฒนาการศึกษา สรรสร้างโรงเรียนสมบูรณ์แบบ ที่เน้นคุณภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้นำ ทางวิชาการ บริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา ปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดผล ตามเป้าหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ เทียบเคียงและพัฒนาโรงเรียนไปสู่ ต้นแบบโรงเรียน ในฝันโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาและมีระบบ การบริหารงบประมาณเชิงระบบ บริหาร งบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน วิเคราะห์ภาระงานและกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาโรงเรียน เพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืนอันเป็นกลไกในการขับเคลื่อน โรงเรียนสู่เป้าหมาย มีการระดมทรัพยากร ด้วย ยุทธวิธีระดมสรรพกำลัง ให้ได้มาซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนทั้งสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นและ เป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สถานที่ บุคคล วัฒนธรรมประเพณีหรือการดำเนินชีวิตประจำวันของ ท้องถิ่น กิจกรรมในชุมชนซึ่งมีคุณค่าทางการศึกษามาใช้เป็นประโยชน์ในการจัดการศึกษา เพื่อให้ นักเรียนมีความรู้ ทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามกำหนดไว้ในหลักสูตร

ปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน

จากกระบวนการในการบริหารโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันของ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งสรุปเป็นแผนที่กลยุทธ์สำหรับเป็นแนวทางในการบริหารโรงเรียน (สพฐ., 2545 ข) สรุปดังนี้

ภาพที่ 2 แผนที่กลยุทธ์ในการบริหารโรงเรียน

จากการศึกษาแผนที่กลยุทธ์โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน พบว่าในเบื้องต้น การได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณและทรัพยากร เน้นการระดมสรรพกำลังในทุก ๆ ด้านเพื่อเพิ่มศักยภาพในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา สามารถพัฒนาโรงเรียนให้เป็น E-School มีภาคี เครือข่าย ผู้เชี่ยวชาญ พี่เลี้ยง ศึกษานิเทศก์ และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ใช้ระบบการบริหารงบประมาณอย่างคุ้มค่า เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยผู้บริหาร ครู และบุคลากรมืออาชีพ บริหารจัดการศึกษาภายในโรงเรียนโดยการพัฒนาหลักสูตรที่ยืดหยุ่น เน้นบูรณาการ กระบวนการเรียนรู้และการดำรงชีวิต พัฒนาการบริหารจัดการภายในให้เป็นโรงเรียนธรรมชาติ และเพิ่มระดับการประกันคุณภาพการศึกษาที่สูงขึ้น ใช้ระบบการเทียบเคียงมาตรฐานเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เกิดพัฒนาการด้านทักษะการดำรงชีวิต นักเรียนมีคุณธรรม มั่นใจในตนเอง และกล้าแสดงออก นอกจากนั้นยังสร้างโอกาสดูแล ช่วยเหลือปลูกฝัง ส่งเสริมความเป็นไทย ให้นักเรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

เมื่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานของ โรงเรียน โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน เกิดขึ้น สำเร็จตามขั้นตอนในแผนที่กลยุทธ์ มีความเชื่อมั่นว่า โรงเรียนที่ใช้รูปแบบ E-School จะสามารถส่งเสริมให้ผลผลิตที่คาดหวัง นั่นคือนักเรียนสามารถพัฒนาตนเองให้เป็น บุคคลแห่งการเรียนรู้ มีทักษะแสวงหาความรู้ด้วยตนเองโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ มีนิสัยใฝ่รู้ เรียน มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ มีทักษะการดำรงชีวิต และมีความเป็นไทย ด้วยการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้จากครูมืออาชีพที่ได้รับการสนับสนุนด้านการบริหารจัดการงบประมาณและทรัพยากร

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน เขตตรวจราชการที่ 10 ประกอบด้วย จังหวัดอุดรธานี จังหวัดหนองคาย และจังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดเลย พบว่า เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 39 โรงเรียน และโรงเรียนประถมศึกษา 18 โรงเรียนทั้งหมดเป็นโรงเรียนประจำอำเภอและตำบล ที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอที่ห่างจากตัวจังหวัด มีบริบทสังคมเป็นสังคมชนบท และสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ พบว่ามีปัญหาที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน ดังนี้

ด้านนักเรียน

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2548 ข) รายงานการติดตามปัญหาอุปสรรคการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 พบว่า สถานศึกษาส่วนใหญ่ทุกระดับไม่สามารถจัดทำ

หลักสูตรได้ด้วยตนเองต้องแนะนำและ มีคู่มือ ยังคงจัดการเรียนรู้ที่เน้นเนื้อหาสาระมากกว่า กระบวนการ การบูรณาการข้ามกลุ่มสาระทำได้ยาก เพราะกระทบต่อการประเมินผลซึ่งจะต้อง มีการสอดแทรกกิจกรรมไว้มาก การวัดประเมินผลไม่สามารถสะท้อนถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ระดับชาติ ครูไม่เข้าใจวิธีการประเมินผลตามสภาพจริง อีกทั้งมาตรฐานช่วงชั้นมากเกินไป มีความ ซ้ำซ้อน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545, หน้า 149-156) การปฏิรูปการศึกษา ทั้งหมดในภาพรวมยังประสบปัญหาอุปสรรคสรุปได้ดังนี้ 1) แผนพัฒนาครูประจำการเพื่อการปฏิรูป การเรียนรู้ยังแยกกันทำ ทำให้เกิดการซ้ำซ้อน นโยบายบางประการถูกละเลย เช่น นโยบายและ มาตรการป้องกันการออกกลางคัน นโยบายการวัดและประเมินผลผู้เรียน การจัดสรรโอกาส ในการศึกษาต่อ การส่งเสริมการระดมทรัพยากรจากทุกส่วนของสังคมในการศึกษา รวมทั้ง ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย นอกจากนี้พบว่า การอบรมครูด้านสื่อเทคโนโลยีไม่เพียงพอต่อ ความต้องการ

สมจิต สวธนไพบุลย์ และคณะ (2546, หน้า 470-472) ทำการวิจัยและค้นพบปัญหาของ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้แก่ นักเรียนขาดทักษะการอ่าน การเขียนซึ่ง เป็นพื้นฐานของการพัฒนา ขาดแรงจูงใจใฝ่รู้แห่งตน ขาดความพยายามที่จะทำงานให้ดีที่สุด เร่งรีบ ใจร้อน ขาดทักษะการคิด โดยเฉพาะการคิดอย่างมีเหตุผล การคิดวิเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา แสดงออกในลักษณะการเขียนคำตอบหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำได้อย่างไม่สมเหตุสมผล ขาดทักษะการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นฐาน

สำนักผู้ตรวจราชการประจำเขตตรวจราชการที่ 7 (2549) ได้ศึกษาผลการประเมิน คุณภาพภายนอกสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตตรวจราชการที่ 10 และ 12 พบว่า ผู้เรียนยังไม่สามารถสรุปประสบการณ์ได้ด้วยตนเองอย่างมีเหตุมีผล การสรุปสาระสำคัญ การจัด เรียงลำดับข้อมูลในการเขียนเรียงความยังไม่ถูกต้อง ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลความคิดจากบทเรียน ไปใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ขาดการพัฒนาให้มีทักษะด้านศิลปะ ดนตรี กีฬา การพัฒนาตนเองให้มีความคิดริเริ่มน้อย

ด้านกระบวนการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน

นันทา ชูติเพทย์วิภา (2547, หน้า 227-230) รายงานการติดตามและประเมินผลการใช้ หลักสูตรสถานศึกษาจากการจัดทำหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่ายังไม่บูรณาการเนื้อหา ยังแยกเป็นรายวิชา ยากและมีมากเกินไปไม่เหมาะสมกับช่วงชั้น ไม่ทันสมัย และไม่สอดคล้องกับ วิถีชีวิตนักเรียน แบบเรียนมีรูปแบบไม่น่าสนใจ ไม่มีความเป็นเอกลักษณ์ ด้านการจัดการเรียนรู้ยังไม่เน้นกระบวนการแสวงหาความรู้ การปฏิบัติยังน้อย ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร

ประเวศ โคตรชุม (2546) วิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการในโรงเรียน แก่นนำขนาดเล็กและขนาดกลางคือ บุคลากรมีภาระมากและความรับผิดชอบมาก ขาดประสบการณ์ในการทำงาน สภาพที่ตั้งโรงเรียน ฐานะผู้ปกครอง การเบิกจ่ายงบประมาณ เพื่อการจัดซื้อจัดจ้าง ค่าเช่า ไม่ตรงเวลา การอบรมบุคลากรยังไม่สามารถนำมาปฏิบัติจริงได้ ด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนอยู่ในสภาพขาดครู นักเรียนมีความสามารถในการสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษในระดับต้องปรับปรุง สื่อเทคโนโลยีและ การสื่อสาร อาคารสถานที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักเรียน การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ยังไม่เป็นรูปธรรม

สมลักษณ์ ภูคำแสน (2540) วิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาพบว่า ชุมชนในท้องถิ่นที่ตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษา มีสภาพทางเศรษฐกิจไม่ดี ฐานะยากจน จึงไม่สามารถ เข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนเต็มที่

ด้านการเรียนรู้และการพัฒนา

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2548 ก) พบว่า ครูยังสับสนในด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในระบบการศึกษาที่มีมาตรฐานเป็นเป้าหมายและนำไปจัดทำเป็นหลักสูตรของสถานศึกษา ครูไม่มั่นใจในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา มีส่วนร่วมน้อยมากในการวิเคราะห์และจัดทำขอบข่ายสาระหลักซึ่งเปรียบเสมือนพิมพ์เขียวของสถานศึกษาทำให้การวางแผนจัดกิจกรรมให้กับนักเรียนผ่านขอบข่ายสาระหลักทั้ง 8 สาระได้น้อยไม่ครบตามหลักสูตร ครูโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็กมีปัญหาในการจัดทำหลักสูตร ขาดแหล่งค้นคว้าภาระงานมาก มีปัญหาในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้และไม่ได้นำไปใช้จริง

สวัสด์ โพธิวัฒน์ (2547, หน้า 124) ผลการศึกษาอิทธิพลทางตรง ทางอ้อมและอิทธิพลรวมขององค์ประกอบทางการบริหารที่มีต่อประสิทธิผลการน่านโยบายการปฏิรูป การเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติ ในตัวแบบความพึงพอใจในงานของครู โดยภาพรวมครูกำลังทำงาน ภายใต้ความขาดแคลนทรัพยากร ขาดแหล่งค้นคว้าทางวิชาการเพื่อพัฒนาการสอนและการสร้างผลงานทางวิชาการเพื่อความก้าวหน้าของตน

คณิต บุญศิลป์ (2542) วิจัยการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนและช่วยบริหาร พบว่าปัญหาการนำคอมพิวเตอร์ไปใช้ในโรงเรียนในด้านการสอนและการบริหาร มีปัญหาระดับมาก ด้านงบประมาณมีปัญหายุ่งยากในระดับมากที่สุด

ด้านงบประมาณและทรัพยากร

สาวิตตรี อุตมะ (2547) สรุปว่า ปัญหาการระดมทรัพยากร คือ อุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้มีปัญหาด้าน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับด้านการเงิน งบประมาณไม่เพียงพอและปัญหาเกี่ยวกับ

ทรัพยากรบุคคลที่ถือว่าเป็นที่สำคัญในชุมชนไม่มีเวลาว่างพอ และให้คำแนะนำว่า ผู้บริหารเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สุดในการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนทั้งที่มีอยู่และที่ได้รับมาเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพนั้นขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทั้งในด้านการบริหารจัดการด้านการบริหารบุคคลและด้านการบริหารงบประมาณเป็นสำคัญ

สมาคมผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งประเทศไทย (2548) รายงานผลการวิจัยพบว่า การบริหารงบประมาณล่าช้า ไม่เป็นธรรม และไม่ปฏิบัติตามความต้องการตามบริบทของโรงเรียน ส่งผลต่อการบริหารวิชาการ

สรุปปัญหาการดำเนินงาน

จากจุดเริ่มต้นนำสู่การปฏิบัติ 1 ตุลาคม 2546 ในการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันตั้งแต่ผ่านการพิจารณาคัดเลือก โรงเรียนทุกโรงเรียนเตรียมความพร้อมและดำเนินการพัฒนาตนเอง โดยมีเป้าหมายการพัฒนาได้เต็มรูปแบบ คือ การประเมินเป็นโรงเรียนต้นแบบในฝันภายใน 3 ปี ปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อพัฒนานักเรียน มีดังนี้ 1) ด้านนักเรียน ขาดทักษะการอ่าน การเขียนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนา ขาดแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้แห่งตน ขาดความพยายามที่จะทำงานให้ดีที่สุด ขาดทักษะการคิด โดยเฉพาะการคิดอย่างมีเหตุผล การคิดวิเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา แสดงออกในลักษณะการเขียนคำตอบหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำได้อย่างไม่สมเหตุสมผล ขาดทักษะการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นฐาน 2) ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน หลักสูตรสถานศึกษายังไม่บูรณาการการเรียนรู้ เนื้อหาไม่เหมาะสมกับช่วงชั้น ไม่ทันสมัย และไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตนักเรียน ไม่นับกระบวนการแสวงหาความรู้ การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานยังไม่ชัดเจน การพัฒนาเพื่อประกันคุณภาพโดยการเทียบเคียงมาตรฐานมีปัญหา ขาดงบประมาณ 3) ด้านการเรียนรู้และพัฒนา โดยภาพรวมครูกำลังทำงานภายใต้ความขาดแคลนทรัพยากร ครูมีปัญหาในการจัดทำหลักสูตร การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้และไม่ได้นำไปใช้จริง ขาดแหล่งค้นคว้าทางวิชาการเพื่อพัฒนาการสอนและการสร้างผลงานทางวิชาการเพื่อความก้าวหน้าของตน มีปัญหาด้านการเพิ่มศักยภาพในการใช้สื่อเทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อการพัฒนาผู้เรียน ทั้งการพัฒนาด้านสื่อ และห้องปฏิบัติการต่าง ๆ ที่ทันสมัย มีเครือข่ายเชื่อมโยงทั้งภายในและภายนอก เพื่อพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา เพราะจะต้องใช้งบประมาณที่สูงมากทั้งเงินงบประมาณและการระดมทรัพยากร 4) ด้านงบประมาณและทรัพยากร การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นยังไม่เป็นรูปธรรม ชุมชนในท้องถิ่นที่ตั้งโรงเรียนมีสภาพทางเศรษฐกิจไม่ดี ฐานะยากจน จึงไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนเต็มที่จึงเป็นปัญหาต่อโรงเรียนในโครงการที่ตั้งอยู่ในถิ่นต่าง ๆ ที่มีเศรษฐกิจไม่เอื้อต่อการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สุวิมล ว่องวานิช และนงลักษณ์ วิรัชชัย (2547, หน้า 244-268) ได้วิจัยเรื่อง การติดตามและประเมินผลการปฏิรูปการศึกษาตามแผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ผลการวิจัยพบว่า ผลการติดตามและประเมินผลการปฏิรูปการศึกษาของรัฐบาลตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) โดยใช้กรอบประเด็น 8 ประเด็น สรุปได้ดังนี้

1. ความทั่วถึง เสมอภาค และเป็นธรรมในการได้รับการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมรัฐสามารถจัดการศึกษาได้ทั่วถึง ในกลุ่มเด็กวัย 6-11 ปี (ประถมศึกษา) แต่ยังไม่ทั่วถึงใน ระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ผลของการให้ทุนกู้ยืมทางการศึกษาส่งผลให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษามากขึ้นในภาพรวมเมื่อพิจารณาตามกลุ่มอาชีพของพ่อแม่ผู้ปกครองหรือตามกลุ่มภูมิลำเนา นอกจากนี้ยังพบว่าผู้เรียนในกรุงเทพมหานครยังมีโอกาสในการเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาสูงกว่าภาคอื่นและผู้เรียนในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโอกาสนในการเลือกเข้ารับการศึกษาต่ำกว่าภาคอื่น ด้านความเป็นธรรมในการได้รับเงินอุดหนุนการศึกษาพบว่าการจัดสรรงบประมาณแก่สถานศึกษายังไม่คำนึงถึงความต้องการจำเป็นของผู้เรียน เป็นรายบุคคล สภาพที่ตั้ง ระดับการศึกษา ที่สำคัญคือคุณภาพผู้เรียนด้านวิชาการยังไม่เปลี่ยนแปลงยังอยู่ในระดับต้องปรับปรุงเป็นส่วนใหญ่ ผู้เรียนในชนบทยังขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์การศึกษา ภาวะทุพโภชนาการ ส่งผลให้ผู้เรียนไม่สามารถเรียนได้เต็มที่เท่าที่ควร
2. การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนไทย พบว่า การพัฒนาบุคลากรด้านเทคโนโลยี ผู้เรียนที่มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีมีประมาณร้อยละ 58 แต่ ด้านการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตยัง ไม่มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลด้านแหล่งเรียนรู้เพื่อการศึกษา ซึ่งจะไปสู่การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนไทย
3. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีน้อย การมีส่วนร่วมของภาคเอกชนค่อนข้างน้อย แต่ร้อยละ 89 ของชุมชนเห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วม และร้อยละ 82 มีการระดมทุนเพื่อการศึกษา และประมาณร้อยละ 83 มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ชุมชนยัง ไม่มีโอกาสเข้าร่วมทำงานในฐานะเป็นเจ้าของผู้มีส่วนร่วมกับสถานศึกษา
4. การกระจายอำนาจทางการศึกษา พบว่าการบริหารงานแบบโรงเรียนเป็นฐาน ยังไม่เกิดขึ้นเต็มสมบูรณ์ตามเจตนารมณ์ของการปฏิรูป การบริหารงบประมาณและบุคคลยังมีอิสระไม่เต็มที่ด้านการกระจายอำนาจให้สถานศึกษาไม่เต็มที่และไม่ชัดเจน โดยเฉพาะในเขตชนบท

5. การปฏิรูปการผลิตและพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา พบว่า สถานศึกษาขาดครู โดยเฉพาะสาขาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ครูส่วนใหญ่ยังไม่มี ความรู้เรื่องการจัดการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูป ด้านการส่งเสริมวิชาชีพครูมีความก้าวหน้า แต่ ครูคุณภาพดีเกษียณก่อนเวลาและไม่มีครูทดแทน การโอนสถานศึกษาในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาทำให้ครูขาดขวัญและกำลังใจ

6. การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ และวัฒนธรรม พบว่า ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความก้าวหน้ามาก การส่งเสริมโครงการ OTOP ของครูทำให้เกิดการตื่นตัวเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ยังขาดการพัฒนาต่อเนื่อง

7. คุณภาพการจัดการศึกษา พบว่าคุณภาพครูและผู้บริหารอยู่ในเกณฑ์ดี แต่คุณภาพของ ผู้เรียนจากผลการทดสอบของสำนักทดสอบทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการที่ทำการทดสอบ เฉพาะช่วงชั้น ป.3 ม.3 และ ม.6 พบว่าส่วนใหญ่ยังต้องปรับปรุง ด้านประสิทธิภาพ การจัดการ ศึกษาในภาพรวมยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร สถานศึกษายังขาดครูและอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวกทางการศึกษา โดยเฉพาะในเขตชนบทห่างไกล

8. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย พบว่าเด็กไทยมีความสุขในการเรียนมากกว่า ก่อนการปฏิรูปการศึกษา แต่ความสามารถทางการเรียน ทักษะการคิด ทักษะการเรียนรู้ ยังต้อง ปรับปรุง

เก็จกนก เอื้อวงศ์ (2547, หน้า 312-320) ได้วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและ ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการในระบบการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยส่งเสริมการดำเนินงาน ได้แก่ ผู้บริหารมีความมุ่งมั่น ทุ่มเท และจริงจังต่อการทำงาน สถานศึกษามีบรรยากาศที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม ครูมี ความรับผิดชอบ สนใจใฝ่เรียนรู้ มีขวัญกำลังใจ มีความเชื่อในแนวทางการประกันคุณภาพการศึกษา โรงเรียนมีโครงสร้างการประสานงานคล่องตัว มีวัสดุอุปกรณ์เพียงพอต่อการเรียนการสอน มีความ พร้อมด้านสภาพทางกายภาพ เช่น อาคารสถานที่และบรรยากาศทางกายภาพ ด้านสังคมชุมชนเห็น ความสำคัญและเห็นคุณค่าการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และ ด้านการเมือง เช่น นโยบาย การปฏิรูปการศึกษาส่งผลดีต่อการปฏิบัติงาน

เขาวลัทธิ วงศ์พิมพ์ (2545, หน้า 408-415) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาคอมพิวเตอร์ช่วย การเรียนรู้ ระบบมัลติมีเดีย วิชาคณิตศาสตร์ เรื่องทฤษฎีพีทาโกรัส สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยการเรียนรู้ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สูง กว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีปกติ นักเรียนมีความคงทนในการเรียนรู้สูงกว่าและมีเจตคติต่อ การเรียน ด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยการเรียนรู้ระบบมัลติมีเดีย วิชาคณิตศาสตร์อยู่ในระดับดีมาก

สนอง โลหิตวิเศษ (2547, หน้า 416) ได้วิจัยเรื่อง การสังเคราะห์ผลการดำเนินงาน โครงการพัฒนาครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานพื้นที่เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ผลที่เกิดจากการฝึกอบรมต่อโรงเรียน คือ เกิดกระบวนการการกลั่นกรองในการพัฒนาครู ครูมีปัจจัยหลัก 4 ประการ ได้แก่ องค์ความรู้ แรงหนุนจากต้นสังกัด ผู้บริหารทุกระดับ และบุคลากรทั้งโรงเรียน และครูมีการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมการสอน ด้านความคิด เกิดทักษะด้านการจัดการเรียนรู้ การจัดทำหลักสูตร กระบวนการวิจัยชั้นเรียน เกิดการยอมรับระหว่างเพื่อนร่วมงาน เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ครูขยัน เสียสละ หุ้มเท มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนครู นักเรียนและต่อชุมชน

ชนิตา รักษ์พลเมือง และคณะ (2547) วิจัยเรื่อง การวิจัยเอกสารเรื่องสภาวะการขาดแคลนครูในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า สภาพและปัญหาการขาดแคลนครู ในภาพรวมในประเทศ ที่ศึกษาส่วนใหญ่ขาดแคลนทั้งครูและผู้บริหาร ส่วนมากเป็นโรงเรียนมัธยม โรงเรียนขนาดเล็กและที่ตั้งอยู่ในเขตชนบท สาขาที่ขาดมากที่สุด คือ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและภาษาต่างประเทศ (ภาษาที่สอง) เกือบทุกประเทศจ้างครูที่มีวุฒิไม่ตรงวิชาที่สอน ครูขาดศรัทธาวิชาชีพ ขาดความรู้พหุวัฒนธรรม ด้อยประสบการณ์ในการทำงาน ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีและความรู้เนื้อหาที่ทันสมัย ปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเป็นผลจากการบรรจุครูใหม่ไม่เพียงพอ กับความต้องการ กล่าวคือ ขาดครูที่จะบรรจุบางสาขาวิชาหรือมีลักษณะ ไม่ตรงกับความต้องการ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือความหลากหลายทางเชื้อชาติ วัฒนธรรมและภูมิประเทศกับขาดแคลนอัตราเกษียณ ลาออกหรือโอนย้าย

พริ้มพราย สุพโปฏก (2547) วิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนารูปแบบการบริหารและจัดการศึกษาแบบองค์รวมที่ส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้เรียนเป็นรายบุคคล ผลการวิจัยพบว่า ทั้งผู้บริหาร ครู และชุมชน ต่างได้เรียนรู้ร่วมกันและมีเป้าหมายของการร่วมมือทำงานเพื่อสร้างศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละบุคคลอย่างเต็มความสามารถและ ตามความถนัด เป็นการสร้างบุคคลที่เป็นมันสมองให้ประเทศชาติอย่างชัดเจนมากขึ้น ปัญหา การทำงานยังเกิดอยู่เสมอ กระบวนการ PDCA เป็นเทคนิคสำคัญที่ทำให้ปัญหาต่าง ๆ ได้รับ การแก้ไขด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน แนวการพัฒนารูปแบบการบริหารแบบองค์รวม เป็นกระบวนการพัฒนาสถานศึกษาที่ใช้ฐานความรู้ ความเข้าใจ ความพร้อมทั้งกำลังทรัพยากรทุกด้านเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูและผู้บริหารจะมีความภาคภูมิใจในการปฏิบัติหน้าที่ เป็นสังคมเอื้ออาทรต่อกัน เป็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กร ได้รับการยอมรับจากสมาชิกทุกระดับ ทั้งในและเครือข่ายนอกโรงเรียน

สวัสดิ โพธิ์วัฒน์ (2547) วิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวแบบประสิทธิภาพการนำนโยบายการปฏิรูปการเรียนรู้ไปปฏิบัติในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า

1) องค์ประกอบทางการบริหารของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีระดับการพัฒนาอยู่ในระดับมาก 9 ประการ ได้แก่ ภาวะผู้นำและการจูงใจ การยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ การพัฒนาองค์กรวิชาชีพ การปรับวัฒนธรรมองค์กร การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง การประกันคุณภาพภายใน การสร้างการรับรู้และยอมรับนโยบาย การจัดทรัพยากรการเรียนรู้และการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของครูผู้สอนว่า เป็นหัวใจสำคัญที่สุด

เยาพา เดชะคุปต์ และคณะ (2547) วิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ในบริบทของสังคมไทย ผลการวิจัยระดับโครงการพบว่า ครูภายหลังจากเข้าอบรมเรื่องการจัดทำหลักสูตรและการทำแผนการจัดประสบการณ์เรียนรู้ตามรูปแบบพหุปัญญา ครูได้มีการปรับเปลี่ยนขั้นตอนการจัดทำแผนตามแนวที่ตนถนัดและเหมาะสมกับบริบท ในโรงเรียนของตน ครูเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้อำนวยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พัฒนาสื่อ สิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งการวัดและประเมินผลตามแบบพหุปัญญา นอกจากนี้ครูสนใจศึกษาเพิ่มเติมมากขึ้น มีการทำงานเป็นทีม ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง กล้าคิดกล้าทำมากขึ้น กล้าแสดงความคิดเห็น มีความต้องการเรียนรู้มากขึ้นรวมทั้งสามารถนิเทศเพื่อนครูได้

จิรศักดิ์ สุจิราอนุธรรม (2547) วิจัยพบว่าปัญหาการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา โดยรวมและรายด้านของโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 2 โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง และทั้งโรงเรียน ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาไม่แตกต่างกันอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้สืบเนื่องจากโรงเรียนบางโรงได้เข้ารับการประเมินภายนอกและมีการกำกับติดตามโดยหน่วยงานต้นสังกัด อย่างต่อเนื่องทำให้การประกันคุณภาพภายในเป็นรูปธรรม แต่ปัญหาโรงเรียนประถมศึกษา มีมากกว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาเพราะมีข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากร

งานวิจัยต่างประเทศ

ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยต่างประเทศที่ศึกษาเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้--

เจอร์รี่ (Jerry, 1990) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาหลักสูตรการออกแบบกราฟิกที่มีประสิทธิภาพ พบว่า ควรรวบรวมแนวคิดและสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบกราฟิกที่จำเป็นทางการศึกษาให้ได้มากที่สุดก่อนดำเนินการพัฒนาหลักสูตร จากนั้นจึงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมา ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกราฟิก และนักการศึกษา เพื่อดำเนินการพัฒนา

หลักสูตรแล้วควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ทราบโดยทั่วกัน ทั้งนี้หน่วยงานต้นสังกัดควรสนับสนุน ส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมด้วย

เทลอร์ (Tayler, 1996) ได้วิจัยเรื่อง การประเมินผลหลักสูตรปริญญาโททางการศึกษาในวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือรัฐโอกลาโฮมา โดยสัมภาษณ์ผู้สำเร็จการศึกษาและ ครู โรงเรียนที่ผู้สำเร็จการศึกษาสอนอยู่ ผลการวิจัยสรุปว่า ความรู้ทางวิชาการเฉพาะควรมีเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ส่วนในวิชาการศึกษาคควรปรับปรุงบางส่วน เพื่อนำไปใช้ในสถานการณ์จริง ควรให้มีโอกาสเลือกเรียนตามความสนใจของผู้เรียน

ชีล่า (Sheila, 1996) ได้วิจัยเรื่องหลักสูตรพบว่า การให้ครูผู้สอนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนการจัดการศึกษาแบบพิเศษขึ้นมา โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารการศึกษา การบริหารงบประมาณ การพัฒนาบุคลากร ทางการศึกษาและการพัฒนาหลักสูตร เป็นต้น นอกจากนั้นยังส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองและชุมชนในทางที่ดีอีกด้วย

วิบอร์ตัน (Wiberton, 2000) ได้วิจัยด้านการพัฒนาและปรับปรุง พบว่า การศึกษาสภาพการจัดห้องสมุดของสถาบันดันวูดี้ (Dunwoody Institute) มีสภาพการจัดห้องสมุดในอดีต ขาดงบประมาณและไม่มีบรรณรักษ์ ต่อมาได้รับงบประมาณเพิ่มขึ้นมีการจ้างบรรณรักษ์มาประจำห้องสมุด ทำให้มีการบริหารงานที่ดีขึ้น มีการจัดแหล่งการเรียนรู้และให้บริการห้องสมุดเต็มเวลา มีการวางแผนเพื่อรองรับการให้บริการห้องสมุดในอนาคตอย่างเต็มรูปแบบ

โซซาโบว์ซิกี้ และคณะ (Sosabowsiki et al., 1998) สรุปว่า โรงเรียนสามารถนำวิทยาศาสตร์ไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนโดยเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตในโรงเรียน เพื่อช่วยในการค้นหาข้อมูล ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนเก็บข้อมูลและการตรวจสอบประเมินผล

แบรนสัน (Branson, 1957) ให้ทัศนะว่า เหตุผลที่มีส่วนทำให้โรงเรียนขาดการพัฒนาที่สม่ำเสมอและยั่งยืนตลอดมา คือ ขาดระบบคุณภาพ ปัญหาไม่ใช่ที่ตัวครู แต่เป็นระบบวิธีการสอน ซึ่งครูควรกำหนดทรัพยากร จัดชุมชนการเรียนรู้ อ่านวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องวางแผนวิชาที่สอน พัฒนาหลักสูตรใหม่ เลิกสอนเป็นศูนย์กลาง โรงเรียนต้องไม่โดดเดี่ยว ต้องมี การวางแผนร่วมกันกับชุมชน สรุปว่ารูปแบบการสอนเป็นศูนย์กลางได้ถึงขีดจำกัดทางศักยภาพไปนานแล้ว ต้องวางแผนและพัฒนาาร่วมกันในการแก้ปัญหาโรงเรียนที่จะรับเอาความคิดใหม่และการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญไปปฏิบัติ การใช้เทคโนโลยีในโรงเรียนควรบูรณาการเข้ากับการปฏิบัติจริงได้ เน้นเทคโนโลยีคือทรัพยากรในด้านการเรียนรู้

การจัดการศึกษาตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ต้องเป็นไปอย่างทั่วถึง เสมอภาค และเป็นธรรม มุ่งจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และกระจายอำนาจทางการศึกษา ส่งเสริมการบริหารงานแบบโรงเรียนเป็นฐาน พัฒนาคุณภาพผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน จะต้องมีการพัฒนาทุกด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านนักเรียน ได้รับการพัฒนาให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความสามารถทางการเรียน มีทักษะการคิด และมีความสุข 2) ด้านกระบวนการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน อันได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาหลักสูตร ควรรวบรวมแนวคิดและสังเคราะห์แนวคิดที่จำเป็นทางการศึกษาให้ได้มากที่สุด ปรับปรุงความรู้ทางวิชาการให้มีเนื้อหานำไปใช้ในสถานการณ์จริง ควรให้มีโอกาสเลือกเรียนตามความสนใจของผู้เรียน ผู้บริหารมีความมุ่งมั่น มุ่งมั่นและจริงจังต่อการทำงานบริหารจัดการแบบองค์รวม ที่คล่องตัว ให้ การสนับสนุนงบประมาณให้มีวัสดุอุปกรณ์เพียงพอต่อการเรียนการสอน จัดแหล่งเรียนรู้และมีการวางแผนเพื่ออนาคตอย่างเต็มรูปแบบ ให้ความสำคัญว่าครูผู้สอนเป็นหัวใจสำคัญที่สุด ครูและผู้บริหาร ร่วมมือปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน มุ่งประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อสามารถส่งเสริมนักเรียนได้เต็มตามศักยภาพ 3) กระบวนการเรียนรู้และพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพของครูและผู้บริหารให้เป็นมืออาชีพ ปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม แก้ปัญหาการขาดระบบคุณภาพ วางแผนสร้างระบบวิธีการสอน และพัฒนาร่วมกัน นำเอาความคิดใหม่และยอมรับการเปลี่ยนแปลง ใช้เทคโนโลยีที่บูรณาการเข้ากับการปฏิบัติจริงได้ มีการพัฒนาสื่อที่ทันสมัย 4) ด้านงบประมาณและทรัพยากร มุ่งพัฒนาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชน ผู้เชี่ยวชาญ นักการศึกษามีโอกาสเข้ามาร่วมทำงานในฐานะเป็นเจ้าของผู้มีส่วนร่วมกับสถานศึกษา และการบริหารงบประมาณและทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า